

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Kristýna Koç

**NÁBOŽENSKÁ SVOBODA – JEJÍ ÚSTAVNÍ
A ZÁKONNÁ ÚPRAVA A ODRAZ
V JUDIKATUŘE ÚSTAVNÍHO SOUDU**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Jan Kudrna, Ph.D.

Katedra ústavního práva

Datum vypracování práce: 3. června 2015

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Obsah

Úvod.....	2
1. Prameny právní úpravy náboženské svobody.....	5
1.1 Mezinárodní úprava.....	7
1.1.1 Konkordát.....	10
1.2 Ústavní úprava.....	11
1.2.1 Článek 15 Listiny základních práv a svobod.....	12
1.2.2 Článek 16 Listiny základních práv a svobod.....	14
1.3 Zákonná úprava.....	16
1.3.1 Zákon o církvích a náboženských společnostech.....	19
1.3.2 Antidiskriminační zákon.....	22
1.4 Zákonné omezení náboženské svobody.....	24
2. Některé formy uskutečňování náboženské svobody.....	28
2.1 Autonomie církví.....	28
2.1.1 Judikatura Ústavního soudu k autonomii církví.....	30
2.2 Právo odepřít vojenskou službu z důvodu svědomí.....	33
2.3 Náboženská svoboda ve vztahu mezi rodiči a dětmi.....	37
2.3.1 Ústavní soud k právu rodičů na výchovu dítěte v souladu s náboženskými předpisy.....	38
2.3.2 Rituální obřízka.....	40
2.4 Náboženská svoboda v kontextu vzdělání.....	42
2.5 Otázka náboženských symbolů ve veřejném prostoru.....	45
2.5.1 Zákaz nošení pokrývek hlavy ve střední zdravotnické škole.....	47
2.5.2 Vyvěšování krucifixu ve třídách.....	49
3. Náboženská svoboda v judikatuře Ústavního soudu.....	51
3.1 Nález sp. zn. Pl. ÚS 6/02.....	51
3.1.1 Odlišné stanovisko k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 6/02.....	56
3.2 Nález sp. zn. I. ÚS 146/03.....	58
3.3 Nález sp. zn. Pl. ÚS 2/06.....	59
3.2.1 Odlišná stanoviska k nálezu Pl. ÚS 2/06.....	61
3.4 Nález sp. zn. II. ÚS 227/97.....	62
Závěr.....	64
Použitá literatura.....	67
Seznam judikatury.....	70
Seznam příloh.....	72
Příloha č. 1 : Církev a náboženské společnosti registrované podle zákona č. 308/1991 Sb.	72
Příloha č. 2 : Církev a náboženské společnosti, registrované podle zákona č. 3/2002 Sb.	73
Příloha č. 3 : Církev a náboženské společnosti, které nebyly registrované podle zákona č. 3/2002 Sb.	74
Abstrakt.....	75
Abstract.....	76
Název diplomové práce v anglickém jazyce.....	77
Klíčová slova / Key words.....	77

Úvod

Ačkoliv by se na první pohled mohlo zdát, že otázka náboženské svobody hrála zásadní roli zejména v 16. a v 17. století, tedy v období reformace, při hlubším zamyšlení lze dospět k závěru, že problematika náboženské svobody dnes opět nabývá na významu, zejména pak v kontextu migrace, z ní pramenících kulturních konfliktů¹ a rovněž v souvislosti mezinárodním terorismem.

Problematika náboženské svobody se táhne celými dějinami jako červená nit a na významu začala nabývat již se vznikem monoteistických náboženství. V antickém Římě náboženská otázka nepředstavovala do doby příchodu křesťanů nikterak palčivý problém, Římané byli nábožensky „tolerantní“ a nechávali volné pole šíření nejrůznějších náboženských kultů.² Na druhou stranu v Římě existovalo státní náboženství – kult římských bohů včetně „božského“ císaře, přičemž vyznávání tohoto kultu bylo otázkou politické loajality. Zatímco židé byli Římany považováni za „méně nebezpečné“, a tak byli tiše trpěni, křesťané představovali v očích Římanů hrozbu, zejména pro jejich misijní činnost. Křesťané začali být později utlačováni, zlom v této perzekuci přinesl až tzv. edikt milánský (313) císaře Konstantina, který zakotvil náboženskou svobodu.

V raném středověku, v období rozmachu křesťanství a postupného rozšiřování islámu, nelze ještě hovořit o významnějších náboženských konfliktech, neboť křesťanství i islám byly zprvu přijímány porobenými národy dobrovolně. Náboženská otázka pak nabyla na významu s příchodem reformace v 16. století, kdy se v Evropě střetával katolicismus a luteránství.³ Ve světle zásady *cuius regio, eius religio*⁴ pak panovníci nutili podrobené obyvatelstvo přijmout víru panovníka. Právě v této době se rodí problém náboženských menšin a potřeba jejich ochrany. S nástupem osvícenství je

¹ Scheu vymezuje kulturní konflikt jako rozpor mezi tradiční většinovou společností v evropských zemích a přistěhovalci z odlišného kulturního i náboženského prostředí. Kulturní konflikt tak například představuje otázka stavby mešit a minaretů, nošení muslimských šátků ve školách a ve veřejných prostorách, polygamie, nucené manželství, obřízka či rituální usmrcování zvířat v souladu s náboženskými předpisy. Kulturní konflikty se prolínají veřejnou i soukromou sférou.

² Machálek, V. *Římská říše vs. křesťanství*. Publikováno 24.7.2012. [online]. [cit. 2015-06-02]. Dostupný z WWW: <<http://vit-machalek.spqr.cz/?p=45>>

³ Petráš, R. *Náboženské menšiny v prostředí českých zemí*. In: Scheu, H.Ch.; Kříž, J.; Děkanovská K. *Právní postavení náboženských menšin*. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2013, str. 27.

⁴ Do češtiny lze tento latinský obrat přeložit jako „čí země, toho víra“.

náboženský fanatismus na ústupu, od 18. století se v Evropě prosazuje náboženská tolerance. Tato náboženská tolerance byla však velmi limitovaná, uznání se dostalo jen tradičním náboženstvím. Pro české země měla zásadní význam vláda Josefa II., během které byla omezena rozsáhlá právní a majetková privilegia katolické církve a především byl v roce 1781 vydán slavný toleranční patent.⁵ V českých zemích sice byla povolena jen dvě protestantská vyznání, avšak oproti dřívějšímu útisku „kacířů“ z hlediska panujícího ideového monopolu to byl nesporně velký přelom.⁶

V 19. a 20. století zaznamenáváme rozvoj mezinárodněprávní ochrany náboženských menšin a také snahu států vyřešit na ústavní úrovni svůj vztah k církvi. Československé právo za první republiky definitivně uvolnilo církve ze státního poručnictví⁷ a zrovnoprávnilo všechna vyznání.⁸ S nástupem komunistického režimu v roce 1948 začal stát prosazovat represivní postup vůči církvím a duchovním a nastala selektivní perzekuce věřících. Obnovení demokracie po roce 1989 znamenalo návrat k meziválečné tradici, kdy stát respektuje náboženskou svobodu a rovnost vyznání.⁹

Otázka náboženské svobody hrála v dějinách významnou roli, dnes je chápána jako jedno ze základních lidských práv. Tato práce se zaměřuje na ústavní a zákonné zakotvení náboženské svobody v právním řádu České republiky, jakož i její odraz v judikatuře českého Ústavního soudu.

Práce je rozdělena na tři části, přičemž část první je věnována pramenům právní úpravy. Vedle stěžejní úpravy náboženské svobody v Listině základních práv a svobod jsou zmíněny i relevantní mezinárodní lidskoprávní dokumenty. Z hlediska zákonné úpravy je největší prostor věnován zákonu o církvích a náboženských společnostech, jakožto prováděcímu zákonu příslušných ustanovení Listiny, a antidiskriminačnímu zákonu, který představuje zákonné jádro právní úpravy ochrany před diskriminací z důvodu náboženského vyznání.

Druhá část práce je věnována některým formám uskutečňování náboženské svobody. Tyto jednotlivé aspekty, ve kterých se náboženská svoboda projevuje, byly

⁵ Petráš, R. *Náboženské menšiny v prostředí českých zemí*. In: Scheu, H.Ch.; Kříž, J.; Děkanovská K. *Právní postavení náboženských menšin*. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2013, str. 29.

⁶ Memulková-Šašecí, E. *Patent zvaný toleranční*. Neratovice: VERBUM Publishing s.r.o., 2013, str. 55.

⁷ Tretera, J. R. *Stát a církev v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství s.r.o., 2002, str. 35.

⁸ § 124 zákona č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky.

⁹ Petráš, R. *Náboženské menšiny v prostředí českých zemí*. In: Scheu, H.Ch.; Kříž, J.; Děkanovská K. *Právní postavení náboženských menšin*. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2013, str. 32.

vybrány zejména s ohledem na jejich dopad v praxi a odraz v judikatuře, ať už českého Ústavního soudu nebo Evropského soudu pro lidská práva.

Třetí část práce se zabývá vybranými nálezy Ústavního soudu. Jde o reprezentativní výběr nálezů Ústavního soudu, ze kterého lze vyčíst postoj Ústavního soudu v otázce vztahu státu a církve.

V práci není záměrně blíže traktována otázka církevních restitucí, neboť jde o problematiku natolik rozsáhlou, že by mohla být předmětem samostatné práce.

Cílem práce je zjistit, jakým způsobem je náboženská svoboda upravena v českém právním řádu, resp. jakým způsobem se odráží v rozhodovací praxi Ústavního soudu, a zda je tato úprava s ohledem na mezinárodní standardy a pravděpodobný společenský vývoj v budoucnosti dostačující.

1. Prameny právní úpravy náboženské svobody

Dříve než bude pojednáno o pramenech právní úpravy, je třeba nejprve vysvětlit pojem náboženské svobody. Přestože většina mezinárodních lidskoprávních dokumentů vymezuje rozsah náboženské svobody obdobně, je nutné mít na paměti, že obsah a chápání náboženské svobody se pochopitelně bude určitým způsobem lišit v jednotlivých zemích, a to v závislosti na historii dané země, roli náboženských společností v ní a především pak v závislosti na vztahu státu a náboženských společností, míře religiozity a rozložení konfesní příslušnosti obyvatelstva.¹⁰

Náboženská svoboda je základním právem, které má přirozenoprávní povahu a tvoří jednu z náležitostí právního státu ve smyslu čl. 1 odst. 1 Ústavy.¹¹ Právo na náboženskou svobodu je hmotným subjektivním právem veřejnoprávního charakteru. Subjektivní charakter tohoto základního práva spočívá v tom, že nositel práva jej realizuje jako vlastní a je mu poskytována ochrana před rušivými zásahy veřejné moci do jeho právní sféry.

Náboženská svoboda má dva rozměry, a to tzv. „forum internum“, tedy vnitřní rozměr, a „forum externum“, vnější rozměr. Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání tvoří vnitřní fórum každého jedince. Toto vnitřní fórum zahrnuje veškeré představy jedince o náboženství, jeho identifikaci s určitým náboženstvím či světonázorem, vyjadřuje i jeho sounáležitost s určitou náboženskou komunitou.¹² Obsah tohoto vnitřního přesvědčení jedince není seznatelný, pokud ho jedinec svými projevy či postoji nezpřístupní ostatním. Jakékoli zásahy veřejné moci do této vnitřní svobody jedince jsou nepřípustné, naopak třetím osobám se zde otevírá určitý prostor možného působení na toto vnitřní přesvědčení jedince, obvykle v podobě misionářského působení. Toto působení je však třeba rozlišit od různých forem nátlaku (např. *brainwashing*, převýchova, zneužití nadřazené pozice či tísně), kdy je jedinci prakticky znemožněna svobodná volba, v takových případech je samozřejmě veřejná moc oprávněna do této sféry efektivně zasáhnout. Obecně však mají tato práva charakter

¹⁰ Hrdina, A.I. *Náboženská svoboda v právu České republiky*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, str. 57-59.

¹¹ Jäger, P. *Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání* (komentář k čl. 15 Listiny). In: Wagnerová, E.; Šimíček, V.; Langášek, T. aj. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s. 2012, str. 370 a násl.

¹² Tamtéž.

absolutních práv, nejsou zde tedy žádné ospravedlnitelné důvody pro zákonné omezení těchto práv.¹³

Se svobodou náboženského vyznání je neoddělitelně spjata právo projevovat své náboženské přesvědčení navenek, tedy „forum externum“. Právo projevovat své náboženství nebo víru zahrnuje širokou škálu činností, která zahrnuje mj. svobodu projevu ve smyslu svobody slova, právo zachovávání náboženských obřadů, právo vyučovat a šířit náboženství, právo na církevní autonomii či právo církví působit v oblasti školství, zdravotnictví či charitativní činnosti. V této vnější sféře náboženské svobody můžeme rozlišovat prvek individuální i kolektivní. Jedinci mohou své náboženské vyznání projevovat buď samostatně nebo se za tímto účelem mohou sdružovat či shromažďovat s jinými.¹⁴ Právě tento sdružovací aspekt je předpokladem pro ústavní zakotvení náboženských společností. Právo svobodně projevovat své náboženství má charakter relativního práva, zákonné omezení tohoto práva je přípustné. Veřejná moc má zde nejenom povinnost do tohoto základního práva nezasahovat, ale i toto právo zároveň aktivně chránit před zásahy třetích osob a zajistit jeho nerušený výkon.

Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání i právo svobodně projevovat své náboženství jsou zakotveny ve všech relevantních mezinárodních lidskoprávních dokumentech, přičemž všechna tato ustanovení jsou si velmi blízká, některé starší dokumenty se později staly inspiračním zdrojem pro ty mladší. Ačkoli se jedná často o obdobné formulace, obsah těchto ustanovení získává jiný rozměr aplikací a interpretací příslušných soudů. Vzhledem k závazkům vyplývajícím České republice z jejího členství v mezinárodních organizacích se mezinárodní standard ochrany lidských práv promítá i do judikatury Ústavního soudu, který je pak ovlivněn zejména judikaturou Evropského soudu pro lidská práva (dále jen ESLP).¹⁵

¹³ Kmec, J.; Kosař, D.; Kratochvíl, J., aj. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012, str. 973.

¹⁴ Jäger, P. *Právo svobodně projevovat své náboženství a autonomie církví* (komentář k čl. 16 Listiny). In: Wagnerová, E.; Šimíček, V.; Langášek, T. aj. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s. 2012, str. 396.

¹⁵ Tamtéž.

1.1 Mezinárodní úprava

Náboženská svoboda je upravena na úrovni mezinárodněprávní, ústavněprávní i zákonné. Jelikož je svoboda náboženského vyznání chápána jako jedno ze základních lidských práv, je její ochrana pochopitelně začleněna do mezinárodních lidskoprávních standardů.

Dříve než budou jmenovány jednotlivé mezinárodní úmluvy, je třeba na prvním místě zmínit *Všeobecnou deklaraci lidských práv*, která byla přijata Valným shromážděním OSN dne 10.12.1948. Ve svém čl. 18 zakotvuje právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství; toto právo zahrnuje v sobě i volnost změnit své náboženství nebo víru, jakož i svobodu projevat své náboženství nebo víru. Ačkoli není Všeobecná deklarace lidských práv právně závazná, má nesporný politický význam a přinesla i legiferační zásady pro další smluvněprávní úpravy.¹⁶

Na tomto místě je vhodné poukázat na čl. 10 Ústavy České republiky (ústavní zákon č. 1/1993 Sb., dále jen „Ústava“), podle kterého jsou všechny vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva. Takové mezinárodní smlouvy se tedy stávají zároveň pramenem vnitrostátního práva, aniž by musely být do českého práva nějakým způsobem transformovány. V následujícím textu budou blíže rozebrány mezinárodní lidskoprávní úmluvy, které jsou pro Českou republiku závazné.

Zhruba po 20 letech od přijetí Všeobecné deklarace lidských práv (v roce 1966) byl na půdě Valného shromáždění OSN přijat *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech* (dále jen „MPOPP“), zvaný také *Pakt II*, který pro ČSSR vstoupil v platnost až o 10 let později.¹⁷ Opční protokol k Paktu přijalo Československo až v roce 1991.¹⁸ Opční protokol přiznává právo jednotlivcům, kteří se cítí dotčeni porušením některého z práv uvedených v Paktu státem (po vyčerpání všech vnitrostátních opravných prostředků), podat o tom oznámení Výboru pro lidská práva (Výbor však nedisponuje žádnými donucovacími prostředky).

¹⁶ Čepelka, Č.; Šturma, P. *Mezinárodní právo veřejné. I. vydání*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, str. 393.

¹⁷ Pakt byl publikován ve Sbírce zákonů jako vyhláška Ministerstva zahraničních věcí Československé socialistické republiky č. 120/1976 Sb.

¹⁸ Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 169/1991 Sb.

MPOPP v čl. 18 přiznává svobodu myšlení, svědomí a náboženství, právo na svobodnou volbu náboženství a právo projevovat své náboženství sám nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně. MPOPP připouští omezení svobody projevovat náboženství, avšak jen na základě zákona, v zájmu ochrany veřejné bezpečnosti, pořádku, zdraví, morálky nebo základních práv a svobod jiných. Dále MPOPP ukládá státům, aby respektovali právo rodičů na náboženskou výchovu svých dětí. Zároveň je třeba zmínit čl. 27 MPOPP, který ukládá státům, ve kterých se nacházejí náboženské menšiny, aby příslušníkům menšin nebylo upíráno jejich právo projevovat své náboženství. Ačkoli sám Výbor pro lidská práva poukazuje na provázanost obou článků, v praxi se tento přístup příliš neuplatňuje.¹⁹

Další významnou lidskoprávní úmluvou, přijatou Valným shromážděním OSN, je *Úmluva o právech dítěte* (1989). Pro bývalou ČSFR vstoupila Úmluva v platnost v roce 1991. Úmluva v čl. 2 zakotvuje zákaz diskriminace, přičemž mezi diskriminačními důvody uvádí i náboženství. Čl. 14 Úmluvy přiznává dětem svobodu myšlení, svědomí a náboženství. Rodičům je stanoveno právo a zároveň povinnost dítě při výkonu tohoto jeho práva usměrňovat. Stejně jako MPOPP i Úmluva připouští omezení svobody projevovat své náboženství jen z důvodu veřejné bezpečnosti, pořádku, zdraví nebo morálky či ochrany základních práv a svobody jiných. Jistou obdobu čl. 27 MPOPP nalezneme i v Úmluvě o právech dítěte, a to v čl. 30, který přiznává dětem náležejícím k náboženské menšině právo vyznávat a praktikovat své náboženství.

Ochranu náboženské svobody zakotvuje i *Úmluva o právním postavení uprchlíků* (1951), přijatá konferencí OSN v Ženevě. Pro tehdejší ČSFR vstoupila Úmluva v platnost až v roce 1992. Čl. 3 Úmluvy stanoví zákaz diskriminace uprchlíků mj. na základě náboženství. V otázce svobody náboženství a náboženské výchovy dětí garantuje čl. 4 Úmluvy uprchlíkům právo, aby s nimi státy zacházely alespoň stejným způsobem jako se svými vlastními občany. V souvislosti se zákazem vyhoštění, zakotveným v čl. 33 Úmluvy, se členským státům zakazuje vyhoštění nebo navrácení uprchlíka na hranice zemí, v nichž by jeho život či osobní svoboda byly ohroženy kromě jiného pro jeho náboženství.

¹⁹ Scheu, H.Ch. *Status a ochrana náboženských menšin*. In Scheu, H.Ch.; Kříž, J.; Děkanovská, K. (eds.). *Právní postavení náboženských menšin*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2013, str. 16.

V rámci OSN byla rovněž v roce 1981 přijata *Deklarace o odstranění všech forem nesnášenlivosti a diskriminace založených na náboženství či víře*. Jelikož jde o pouhou deklaraci OSN, není tento dokument právně závazný. Deklarace se odvolává na zásady stanovené v Chartě OSN, na Všeobecnou deklaraci lidských práv i Mezinárodní pakty o lidských právech. V jednotlivých ustanoveních je pak zakotven zákaz diskriminace na základě náboženství, ochrana rodičů a dětí při výkonu své náboženské svobody.

Řada lidskoprávních úmluv byla přijata i v rámci Rady Evropy, z nichž bez pochyby nejvýznamnější je *Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod* (dále jen „EÚLP“) z roku 1950, která pro bývalou ČSFR vstoupila v platnost až v roce 1992. Čl. 9 EÚLP stanoví, že každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání, jakož i své náboženské vyznání projevat, sám nebo společně s jinými, veřejně nebo soukromě. Obdobně jako je tomu ve výše uvedených úmluvách OSN, i EÚLP připouští zákonné omezení tohoto práva, přičemž korektivy jsou zde opatření nezbytná v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných. Ustanovení EÚLP jsou pro svou závaznost a sankcionovatelnost jejich nedodržení velmi živoucí, rovněž i judikatura Evropského soudu pro lidská práva je v tomto směru velmi bohatá.

Rovněž *Listina základních práv Evropské unie*, přijatá 7.12.2000, zakotvuje v čl. 10 svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání. V důsledku přijetí Lisabonské smlouvy se Listina stala právně závaznou. Kromě standardní klauzule zaručující každému svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání, stanoví Úmluva v čl. 10 odst. 2, že se uznává právo odmítnout vykonávat vojenskou službu z důvodu svědomí v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují výkon tohoto práva.

Lze shrnout, že všechny relevantní mezinárodní lidskoprávní dokumenty zakotvují svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání v podstatě obdobným způsobem, přičemž rozlišují mezi úrovní vnitřního přesvědčení na jedné straně a jeho projevem na straně druhé. Přestože jsou relevantní ustanovení jednotlivých lidskoprávních dokumentů obsahově téměř shodné, jejich výklad se může lišit v různých jurisdikcích. Mezinárodní standard ochrany lidských práv, zejména pak

judikatura Evropského soudu pro lidská práva, se promítá rovněž i do judikatury Ústavního soudu a jeho interpretace Listiny, která náboženskou svobodu zaručuje obdobným způsobem.²⁰

1.1.1 Konkordát

Zatímco shora byly uvedeny multilaterální mezinárodní úmluvy, je třeba zmínit rovněž i *Smlouvu mezi Českou republikou a Svatým stolcem o úpravě vzájemných vztahů*, která byla uzavřena sice již v roce 2002, avšak dosud nenabyla účinnosti. Po pádu železné opony začaly státy bývalého východního bloku sjednávat smlouvy se Svatým stolcem, aby tak upravily své vzájemné vztahy s katolickou církví a koordinovaly použití svých prostředků ve prospěch člověka.²¹ Česká republika v tomto případě zůstala výjimkou, a to zcela oprávněně. Konkordát totiž zajišťuje jakési privilegované postavení toliko katolické církvi, zatímco ostatní církve a náboženské společnosti zůstávají v tomto směru opomenuty.²² Takové zacházení by porušovalo nejen princip rovnosti, ale i princip laického státu, kdy by Česká republika uzavřením konkordátu v podstatě manifestovala náklonnost ke katolické církvi. Argument, že Česká republika je zemí s katolickou tradicí, rovněž nemůže obstát – podle posledního sčítání lidu se ke katolické víře přihlásilo jen 1,1 milionu obyvatel (avšak i v minulosti byli Češi spíše jen „matrikovými katolíky“).

Ačkoli byla Smlouva po několikerych zasedáních zástupců obou stran podepsána 25.7.2002 tehdejším ministrem zahraničních věcí Cyrilem Svobodou za Českou republiku a tehdejším apoštolským nunciem v ČR Erwinem Josefem Enderem za Svatý stolec, ratifikační proces uvízl ve stádiu, kdy měla být smlouva schválena oběma parlamentními komorami. Pro návrh na odmítnutí ratifikace hlasovalo 110 poslanců ze 177 přítomných, pro schválení ratifikace se vyslovilo pouhých 39

²⁰ Jäger, P. *Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání* (komentář k čl. 15 Listiny). In: Wagnerová, E.; Šimíček, V.; Langášek, T. aj. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s. 2012, str. 371.

²¹ Hrdina, A.I. *Náboženská svoboda v právu České republiky*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, str. 71 a násl.

²² Oproti tomu při majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi uzavřela Česká republika smlouvy s jednotlivými církvemi a náboženskými společnostmi, čímž byl zachován princip rovnosti.

poslanců.²³ Žádné z následujících vlád se dosud nepodařilo získat souhlas obou komor Parlamentu k ratifikaci Smlouvy. Ani pro nynější vládu premiéra Sobotky není uzavření Smlouvy s Vatikánem prioritou. Jak politici, tak i zástupci katolické církve, se shodují na tom, že původní znění Smlouvy musí doznat určitých změn, které by odrazily aktuální vývoj, zejména pak skutečnost, že byl již schválen zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Kritiku konkordátu vyjádřil dokonce i představitel ekumenické rady církví Joel Ruml, podle něhož konkordát potvrzuje dominantní postavení římskokatolické církve, zatímco ostatní církve zůstanou těmi do počtu.²⁴

1.2 Ústavní úprava

Ústava ve svém čl. 3 stanoví, že součástí ústavního pořádku České republiky je Listina základních práv a svobod (usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky).

Přestože těžiště ústavní úpravy náboženské svobody je v čl. 15 a 16 Listiny, je vhodné zmínit i čl. 2 odst. 1 Listiny, který stanoví, že *stát je založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání*. Tímto je vyjádřena demokratická idea laického státu, který se nesmí vázat na žádné náboženské vyznání ani žádné preferovat.²⁵ Představitelé státu tak nemohou své státní povinnosti spojovat s náboženskými úkony. V souladu s tímto ustanovením je stát povinen zůstat neutrální vůči všem církvím a náboženským společnostem, stejně tak vůči ateistům, žádné z těchto sdružení nesmí být diskriminováno ani preferováno. Na tento postulát by naráželo právě možné uzavření konkordátu mezi Českou republikou a Svatým stolcem. Katolické církvi by se tak dostalo oproti ostatním náboženským společnostem privilegovaného postavení a lepšího zacházení, což je nepřípustné.

²³ Poslanecká sněmovna svým usnesením č. 494 ze dne 21.5.2003 zamítla vládní návrh, kterým se předkládá Parlamentu České republiky k vyslovení souhlasu Návrh na ratifikaci Smlouvy mezi Českou republikou a Svatým stolcem o úpravě vzájemných vztahů.

²⁴ Adamičková, N.; Königová, M. *Sobotka: Smlouva s Vatikánem počká*. Deník Právo, výtisk ze dne 11.5.2015, str. 31-32.

²⁵ Pavlíček, V. a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář. 2. díl. Práva a svobody*. Praha: Linde, 2002, str. 47.

Vyloučeno je rovněž jakékoli „státní náboženství nebo „státní církev“ s privilegovaným postavením – zde opět narážíme na konkordát, díky kterému by se takového privilegovaného postavení dostalo toliko katolické církvi, zatímco ostatní náboženské společnosti by byly v tomto ohledu diskriminovány. Ačkoli se v této souvislosti zmiňuje především zákaz preference či diskriminace jakéhokoliv náboženství, je třeba připomenout, že za stejných podmínek nesmí stát ani preferovat či diskriminovat ateismus nebo jiné protináboženské teorie.

Ústavní soud se k otázce vztahu státu a církví vyjádřil mj. v nálezu sp.zn. Pl. ÚS 9/07:²⁶ „[Ú]střední princip konfesně neutrálního státu je realizován kooperačním modelem vztahu státu a církví a jejich vzájemnou nezávislostí. ... Ústavní pořádek České republiky totiž neobsahuje pouze imperativ nezávislosti státu na církvích a náboženských společnostech (jako součást ideologické a náboženské neutrality státu), nýbrž i požadavek nezávislosti církví a náboženských společností na státu při naplňování jejich cílů.“

1.2.1 Článek 15 Listiny základních práv a svobod

Jak už bylo uvedeno výše, jádrem ústavní úpravy náboženské svobody jsou čl. 15 a 16 Listiny, ustanovení čl. 15 Listiny zní:

Čl. 15

(1) Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je zaručena. Každý má právo změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání.

(2) Svoboda vědeckého bádání a umělecké tvorby je zaručena.

(3) Nikdo nemůže být nucen vykonávat vojenskou službu, pokud je to v rozporu s jeho svědomím nebo s jeho náboženským vyznáním. Podrobnosti stanoví zákon.

Odstavec první v podstatě kopíruje relevantní ustanovení mezinárodních lidskoprávních úmluv, když zaručuje svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání každému. Ustanovení čl. 15 odst. 1 věty první navazuje na již zmíněný čl. 2 odst. 1 Listiny ukládající státu zákaz vázat se na jakoukoli ideologii či náboženské

²⁶ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 9/07 ze dne 1.7.2010, publikovaný ve Sbírce zákonů pod č. 242/2010 Sb.

vyznání. Stát se takto zavazuje k ochraně člověka v jeho duchovní a duševní sféře, poskytuje tak člověku ochranu před totalitními režimy, které se snaží podmanit si člověka v celé jeho celistvosti, tedy ovlivnit i jeho myšlení.²⁷

Je důležité si uvědomit, že ve vztahu ke státu se nejedná jen o povinnost do základního práva nezasahovat, ale zároveň i o povinnost aktivně chránit výkon tohoto základního práva před rušivými zásahy třetích osob. Právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání má subjektivní charakter v tom smyslu, že nositel základního práva jej realizuje jako vlastní a může se jej individuálně dovolat vůči rušivému zásahu veřejné moci do vlastní právní sféry. Objektivní smysl těchto práv pak spočívá v zásadě náboženského pluralismu a tolerance.²⁸

Čl. 15 odst. 1 Listiny ve své druhé větě stanoví právo každého změnit své náboženství nebo víru a nebo být bez náboženského vyznání. *Víra* je podle Pavlíčka pojmem širším, lze jím rozumět i jinou víru než náboženskou, tedy jakékoli přesvědčení, zpravidla nezaložené na poznacích vědy. Jäger uvádí, že oproti tomu *náboženství* se vyznačuje větší komplexností, jakožto souhrn náboženských pravd a pravidel chování.

Obsahově navazuje na odstavec první čl. 15 odstavec třetí, který zaručuje jednotlivci právo odmítnout výkon vojenské služby, pokud by to bylo v rozporu s jeho svědomím nebo náboženským vyznáním.²⁹ Ústavní soud se ve své judikatuře opakovaně vypořádával s případy tzv. odpíračů vojenské služby, ustanovení čl. 15 odst. 3 Listiny bylo tedy Ústavním soudem podrobněji interpretováno, o čemž bude podán výklad v druhé části této práce.

²⁷ Pavlíček, V. a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář. 2. díl. Práva a svobody*. Praha: Linde, 2002, str. 165.

²⁸ Jäger, P. *Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání* (komentář k čl. 15 Listiny). In: Wagnerová, E.; Šimíček, V.; Langášek, T. aj. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s. 2012, str. 372-373.

²⁹ Na rozdíl od obecné formulace svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání v čl. 15 odst. 1 není možnost odmítnout výkon vojenské služby s poukazem na výhradu svědomí či náboženské vyznání běžnou součástí mezinárodních lidskoprávních dokumentů. Toto právo v návaznosti na ústavní tradice jednotlivých evropských států reflektuje pouze Listina základních práv Evropské unie ve svém čl. 10 odst. 2, avšak v praxi je toto právo dovozováno například i výkladem čl. 18 MPOPP nebo čl. 9 EÚLP.

1.2.2 Článek 16 Listiny základních práv a svobod

Ustanovení čl. 16 Listiny zní:

Čl. 16

(1) Každý má právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru buď sám nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováváním obřadu.

(2) Církev a náboženské společnosti spravují své záležitosti, zejména ustavují své orgány, ustanovují své duchovní a zřizují řeholní a jiné církevní instituce nezávisle na státních orgánech.

(3) Zákon stanoví podmínky vyučování náboženství na státních školách.

(4) Výkon těchto práv může být omezen zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých.

Zatímco čl. 15 Listiny reflektuje vnitřní rozměr náboženské svobody, čl. 16 se vztahuje k jejím vnějším projevům, avšak oba články je třeba vnímat ve vzájemné souvislosti. Svoboda náboženského vyznání by zůstala nenaplněna, pokud by nemohla být projevena.

Nositelem práva svobodně projevovat své náboženství nebo víru je každý, předmětem ochrany jsou projevy náboženství nebo víry. Ustanovení čl. 16 odst. 1 Listiny je tedy třeba chápat jako *lex specialis* vůči ustanovení čl. 17 Listiny, které zakotvuje svobodu projevu obecně.

Ustanovení čl. 16 odst. 1 Listiny zaručuje rovněž i právo projevovat své náboženství nebo víru sám nebo společně s jinými. I zde je třeba toto ustanovení chápat v poměru speciality ke svobodě shromažďovací a sdružovací (čl. 19 a čl. 20 Listiny).³⁰ Ustanovení čl. 16 odst. 1 Listiny dále uvádí taxativní výčet způsobů projevu náboženství a víry, přičemž jednotlivé způsoby projevu jsou provedeny příslušnými zákony (zákon o církvích a náboženských společnostech, školský zákon, zákon o státních svátcích a dnech pracovního klidu).

³⁰ Pavlíček, V. a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář. 2. díl. Práva a svobody*. Praha: Linde, 2002, str. 171.

Čl. 16 ve svém druhém odstavci zaručuje církevní autonomii, tedy nezávislost církví a náboženských společností na státu. V tomto bodě se střetává princip oddělení státu a církve a konfesní neutralita státu a svoboda náboženského vyznání v kolektivním aspektu.³¹ Pavlíček v této souvislosti uvádí, že se jedná o projev kolektivních práv nábožensky věřících občanů, jimiž uplatňují svobodně svá práva uvedená v přechozích ustanoveních – společně s jinými projevovat své náboženství nebo víru. Nositelem tohoto základního práva jsou výlučně společenství věřících, přičemž nemusí jít nutně jen o právnické osoby. Sdružování v církvích a náboženských společnostech podrobněji upravuje zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností (zákon o církvích a náboženských společnostech), kterému bude věnována pozornost v následující kapitole.

Uvedené ustanovení v demonstrativním výčtu uvádí, že se touto nezávislostí rozumí zejména ustavování orgánů, duchovních a zřizování řeholních a jiných církevních institucí. Dopad tohoto ustanovení je v praxi široký, církvím a náboženským společnostem je umožněno mj. vydávat vnitřní předpisy, pokud neodporují obecně závazným právním předpisům, poskytovat výuku a výchovu nejen duchovním, ale i laickým pracovníkům, zřizovat a provozovat zdravotnická zařízení nebo zařízení sociálních služeb, účastnit se na poskytování těchto služeb i ve státních zařízeních. Církevní autonomie zaručuje církvím a náboženským společnostem ustavování duchovních a učitelů náboženství do funkce dle svých vnitřních předpisů.³² Z judikatury Ústavního soudu vyplývá, že otázky spadající do církevní autonomie jsou vyloučeny ze soudního přezkumu.³³ Soudům nepřisluší ani výklad vnitřních předpisů církví.

Čl. 16 Listiny ve svém odstavci 3 připouští vyučování náboženství na státních školách, přičemž podrobnější úpravu svěřuje zákonu (školský zákon). Přestože Listina dovoluje výuku náboženství ve státních školách, pro státní školy platí zákaz vázat se na jakoukoli ideologii či náboženského vyznání, jak vyplývá z čl. 2 odst. 1 Listiny. Školská zařízení se rovněž musí zdržet jakékoli diskriminace na základě náboženského vyznání v souladu s čl. 3 odst. 1 a 3 Listiny. Právo vyučovat náboženství je chápáno jako tzv.

³¹ Jäger, P. *Právo svobodně projevovat své náboženství a autonomie církví* (komentář k čl. 16 Listiny). In: Wagnerová, E.; Šimíček, V.; Langášek, T. aj. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s. 2012, str. 403.

³² Pavlíček, V. a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář. 2. díl. Práva a svobody*. Praha: Linde, 2002, str. 174.

³³ Viz například náleží Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 211/96 ze dne 26.3.1997, publikovaný ve Sb.n. a u. ÚS, svazek 7, pod č. 34, str. 227.

zvláštní právo registrovaných církví, vlastní podmínky vyučování náboženství na státních školách stanoví školský zákon.

Ustanovení čl. 16 odst. 4 Listiny je v zásadě totožné s čl. 9 odst. 2 EÚLP. Listina zde připouští zákonné omezení výkonu práv uvedených v čl. 16 odst. 1, 2 a 3. Na svobody vyjádřené v čl. 15 Listiny se toto omezení nevztahuje, jelikož jde o práva absolutní. Ustanovení čl. 16 odst. 4 uvádí v taxativním výčtu hodnoty, v jejichž zájmu lze práva uvedená v čl. 16 odst. 1 až 3 omezit. Těmito hodnotami jsou *veřejná bezpečnost a pořádek, zdraví, mravnost, práva a svobody druhých*. Tyto hodnoty jsou stanoveny alternativně. Případné omezení je možné výlučně na základě zákona, nikoli jinými prameny práva či individuálním soudním rozhodnutím.³⁴ Otázka omezení projevů náboženské svobody bude podrobněji rozebrána v samostatné kapitole.

1.3 Zákonná úprava

Otázka náboženské svobody je upravena i na zákonné úrovni, jádro zákonné právní úpravy pak představuje zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech). Postavení církví a náboženských společností, jakož i náboženská svoboda jsou upraveny i v jiných právních předpisech různých právních odvětví, avšak jen okrajově.

Velmi bouřlivé diskuse vyvolal v posledních letech zejména zákon č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi). Již v úvodu však bylo řečeno, že práce se nezabývá hlouběji církevními restitucemi, neboť jde o problematiku velice rozsáhlou. Na tomto místě je ale vhodné zmínit, že zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi ruší zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností. Před přijetím zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi totiž registrovaným církvím a náboženským společenstvem náleželo zvláštní právo na financování ze strany státu³⁵ právě na základě (nyní již zrušeného) zákona o hospodářském zabezpečení církví a náboženských

³⁴ Jäger, P. *Právo svobodně projevovat své náboženství a autonomie církví* (komentář k čl. 16 Listiny). In: Wagnerová, E.; Šimíček, V.; Langášek, T. aj. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s. 2012, str. 412.

³⁵ § 7 odst. 1 písm. c) zákona č. 3/2002 Sb.

společností. Jelikož okamžité zrušení vyplácení příspěvků na činnost církví a náboženských společností by ohrozilo dosažení jednoho z cílů zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, totiž obnovení majetkové základny církví a náboženských společností, bylo rozhodnuto, že dojde k jeho postupnému utlumení.³⁶ Ustanovení § 17 zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi tak stanoví, že stát vyplácí dotčeným církvím a náboženským společnostem příspěvek na podporu jejich činnosti po dobu 17 let ode dne nabytí účinnosti zákona (tedy do roku 2029). Výše příspěvku se od čtvrtého roku přechodného období každoročně snižuje o 5%.

V majetkové oblasti jsou registrované církve a náboženské společnosti dále privilegovány i z hlediska daní, podle zákona o daních z příjmů (§ 19 odst. 1 písm. b) zákona č. 586/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů) jsou výnosy kostelních sbírek, příjmy za církevní úkony a příspěvky členů registrovaných církví a náboženských společností od daně osvobozeny. Zákon o dani z nemovitých věcí (§ 4 odst. 1 písm. e) zákona ČNR č. 338/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů) osvobozuje od daně pozemky tvořící jeden funkční celek s budovou nebo jednotkou sloužící k vykonávání náboženských obřadů registrovaných církví a registrovaných náboženských společností, dále se stavbou nebo její částí sloužící k výkonu duchovní správy těchto církví a náboženských společností.

V oblasti vzdělávání navazuje na zákon o církvích a náboženských společnostech zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), který ve svém § 15 stanoví, že registrované církve nebo náboženské společnosti mohou vyučovat náboženství, pokud jim k této činnosti bylo přiznáno zvláštní právo. Velmi okrajově se církví a náboženských společností dotýká i zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), když ve svém § 33 odst. 4 stanoví, že „*vnitřní předpisy teologických fakult se předkládají ke schválení akademickému senátu vysoké školy po jejich schválení příslušnou církví nebo náboženskou společností, pokud je povinnost schválení zakotvena ve vnitřních předpisech této církve nebo náboženské společnosti*“. V této souvislosti je třeba zmínit

³⁶ Kříž, J.; Valeš, V. *Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář. 1. vydání.* Praha: C.H. Beck, 2013, str. 288.

také zákon č. 163/1990 Sb., o bohosloveckých fakultách, kterým byly zřízeny či obnoveny teologické fakulty v České a Slovenské republice.

Zvláštní práva registrovaných církví a náboženských společností se promítá také do zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který ve svém § 657 odst. 2 připouští, že snoubenci mohou uzavřít manželství rovněž formou církevního sňatku.

Náboženská svoboda je chráněna na zákonné úrovni zákonem č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. V hlavě desáté, nazvané *Trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných*, díle pátém, *Trestné činy narušující soužití lidí*, trestní zákoník chrání mimo jiné i příslušníky náboženských menšin.³⁷ Pokud protiprávní jednání namířené proti jinému pro jeho víru nebo náboženství nedosahuje takové intenzity, aby byla naplněna skutková podstata trestného činu, lze takové jednání kvalifikovat jako přestupek proti občanskému soužití.³⁸

Na zvláštní právo registrovaných církví a náboženských společností zachovávat povinnost mlčenlivosti duchovními pamatuje i trestní řád (zákon č. 141/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů) v ustanovení § 99, když stanoví zákaz výslechu svědka, jestliže by svou výpovědi porušil státem uznanou povinnost mlčenlivosti, ledaže byl této povinnosti zproštěn. Pokud tyto osoby nebyly zproštěny povinnosti mlčenlivosti, nesmí být vyslýchány, i kdyby samy chtěly. Tím však není dotčena povinnost překazit trestný čin podle § 367 trestního zákoníku.³⁹

Z oblasti trestního práva je třeba uvést ještě zákon o výkonu vazby (zákon č. 293/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů) a zákon o výkonu trestu odnětí svobody (zákon č. 169/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů), které přiznávají obviněným a odsouzeným právo na duchovní služby poskytované registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi.

V neposlední řadě je třeba zmínit také oblast pracovněprávní. Zákoník práce (zákon č. 262/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů) v § 16 odst. 2 stanoví, že jakákoliv diskriminace je v pracovněprávních vztazích zakázána a dále odkazuje na úpravu antidiskriminačního zákona (zákon č. 198/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Ustanovení § 16 odst. 3 zákoníku práce stanoví, že „za diskriminaci se

³⁷ Konkrétně jde o § 352 odst. 2 - trestný čin *násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci*, § 355 – trestný čin *hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob* a § 356 – trestný čin *podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod*.

³⁸ § 49 odst. 1 písm. e) zákona č. 200/1990 Sb., přestupkový zákon.

³⁹ Jelínek, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, str. 416.

nepovažuje rozdílné zacházení, pokud z povahy pracovních činností vyplývá, že toto rozdílné zacházení je podstatným požadavkem nezbytným pro výkon práce“. Toto ustanovení podrobněji rozvádí ustanovení § 6 odst. 4 antidiskriminačního zákona.⁴⁰ Antidiskriminačnímu zákonu bude věnována pozornost v samostatné podkapitole.

Výčet zákonů, které zde byly zmíněny, není vyčerpávající. Okrajově se lze s problematikou postavení církví a náboženských společností, právem na náboženskou svobodu či zákazem diskriminace z důvodu víry či náboženství setkat i v řadě jiných, zde nejmenovaných, zákonů a podzákoných předpisů. V následujícím textu bude podrobněji rozebrán zákon o církvích a náboženských společnostech, jakožto jádro zákonné úpravy náboženské svobody, a dále pak antidiskriminační zákon, který významně ovlivňuje zejména oblast pracovněprávní.

1.3.1 Zákon o církvích a náboženských společnostech

K provedení ustanovení čl. 15 a 16 Listiny základních práv a svobod byl přijat zákon č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností. Zákon nabyl účinnosti 1.9. 1991. Zákon měl čtyři části: obecná ustanovení, církve a náboženské společnosti, registrace církví a náboženských společností, závěrečná ustanovení. V rámci obecných ustanovení zákon v podstatě reprodukoval obsah ustanovení čl. 15 a 16 Listiny a relevantních ustanovení mezinárodních lidskoprávních dokumentů. V druhé části pak zákon stanovil, že podmínkou uznání církví a náboženských společností je jejich registrace a zároveň reprodukoval zásadu autonomie církví ve smyslu práva ustavovat duchovní do funkce nezávisle na státní moci. Ve třetí části zákon stanovil některé bližší podmínky registrace, avšak stanovení počtu věřících, kteří se musí k dané církvi nebo náboženské společnosti hlásit, aby mohla být registrována, ponechal prováděcí zákonné úpravě jednotlivých republik. Stejně tak zákon č. 308/1991 Sb. nestanovil, který orgán je orgánem registrujícím církve, úprava byla opět ponechána republikám. O rok později přijatý zákon České národní rady č. 161/1992 Sb., o registraci církví a náboženských společností, pak

⁴⁰ § 6 odst. 4 antidiskriminačního zákona zní: „*Diskriminací není rozdílné zacházení uplatňované ve věcech práva na zaměstnání, přístupu k zaměstnání nebo povolání, v případě závislé práce vykonávané v církvích nebo náboženských společnostech, jestliže z důvodu povahy těchto činností nebo souvislosti, v níž jsou vykonávány, představuje náboženské vyznání, víra či světový názor osoby podstatný, oprávněný a odůvodněný požadavek zaměstnání se zřetelem k etice dané církve či náboženské společnosti.*“

stanovil početní cenzus 10 000 zletilých osob s domicilem na území České republiky, ledaže šlo o členskou církev Světové rady církví, u které postačovalo k registraci 500 zletilých osob s trvalým pobytem v České republice. Zákon určil jako registrující orgán Ministerstvo kultury. V rámci závěrečných ustanovení pak zákon zrušil dosavadní Státní úřad pro věci církevní. V příloze zákona byly pak uvedeny seznamy církví a náboženských společností, které ze zákona nebo na základě souhlasu státu působily na území České nebo Slovenské republiky.

Přestože úprava náboženské svobody a postavení církví a náboženských společností zákonem č. 308/1991 Sb. byla shledávána za uspokojivou, terčem kritiky se od počátku stal příliš vysoký početní cenzus pro registraci církví a náboženských společností, který byl v praxi sotva dosažitelný.⁴¹ V této souvislosti a zejména s ohledem na zákonem č. 308/1991 Sb. neřešenou problematiku majetkového vyrovnání státu s církvemi vyvstala nutnost tyto otázky legislativně vyřešit.

Schválení „nového“ zákona o církvích a náboženských společnostech, publikovaného ve Sbírce zákonů pod č. 3/2002 Sb., prošlo mnoha peripetemi, návrh zákona⁴² byl Poslanecké sněmovně vrácen nejprve Senátem a později i prezidentem.⁴³ Výhrady k zákonu vyslovila i Česká biskupská konference a Ekumenická rada církví, když ve svém prohlášení⁴⁴ vyslovily znepokojenost nad omezováním dosavadní svobody, které se církve a náboženské společnosti díky zákonu č. 308/1991 Sb. těšily. V prohlášení bylo rovněž kritizováno, že návrh zákona, před tím, než byl předložen Poslanecké sněmovně ke schválení, nebyl se zástupci církví diskutován. Zástupci církve v prohlášení také namítali, že nový zákon omezuje církevní autonomii a možnosti podnikání církví.

Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), se dělí na sedm částí, přičemž jádro tvoří část první nazvaná „Svoboda náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností“. Část druhá až šestá pak novelizují související právní předpisy, kterými

⁴¹ Hrdina, A.I. *Náboženská svoboda v právu České republiky*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, str. 76.

⁴² Sněmovní tisk č. 919. Návrh zákona o církvích a náboženských společnostech byl poslanecké sněmovně předložen vládou 30.4.2001.

⁴³ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Dostupné také z WWW: <<http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=3&t=919>>.

⁴⁴ Prohlášení k církevnímu zákonu ze dne 25.10.2001. Dostupné také z WWW: <http://www.ekumenickarada.cz/in/53/prohlaseni_k_cirkevni_mu_zakonu#.VPmOxGRwtGE>

jsou: zákon o státní správě a samosprávě ve školství (část druhá), zákon o výkonu trestu odnětí svobody a některé související zákony (část třetí), zákon o výkonu vazby (část čtvrtá), zákon o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem (část pátá), trestní zákon (část šestá). V části sedmé zákona je stanovena účinnost, která nastala dnem vyhlášení (7.1.2002), tedy bez jakékoli legisvakantní lhůty. Obdobně jako zákon č. 308/1991 Sb. i zákon č. 3/2002 Sb. obsahuje přílohu, ve které je uveden seznam registrovaných církví a náboženských společností v České republice.

Jádro zákona č. 3/2002 Sb. tvoří část první. Hlava první vymezuje pojem svobody náboženského vyznání a obsahuje rovněž legální definice základních pojmů. V hlavě druhé pak zákon upravuje postavení církví a náboženských společností, podmínky jejich vzniku, registrované církve a náboženské společnosti⁴⁵ a jejich zvláštní práva⁴⁶ a rovněž i svazy církví a náboženských společností. Hlava třetí je věnována řízení o registraci církve a náboženské společnosti,⁴⁷ resp. svazu církví a náboženských společností a řízení o přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv. Následující hlavy pátá a šestá upravují evidenci církevních právnických osob a rejstříky registrovaných církví a náboženských společností, jejich svazů a církevních právnických osob. V hlavě sedmé zákon vyjmenovává situace, za kterých může být zrušena registrace církve a náboženské společnosti, resp. jejich svazu, dále okolnosti vedoucí ke zrušení evidence církevních právnických osob či ke zrušení oprávnění registrovaných církví a náboženských společností k výkonu zvláštních práv.⁴⁸ Následuje hlava sedmá, ustanovení společná, přechodná, zmocňovací a závěrečná.

⁴⁵ Předmětem řízení před Ústavním soudem, se stalo zejména ustanovení § 6. Odstavec první stanoví, že církev a náboženská společnost se stává právnickou osobou registrací. Odstavec druhý přiznává registrovaným církvím a náboženským společnostem právo navrhnout k evidenci „církevní právnickou osobu“, založenou podle vnitřních předpisů církve či náboženské společnosti, avšak jen za účelem organizace, vyznávání a šíření náboženské víry. V návrhu na zrušení zákona navrhovatelé shledávali tato ustanovení v rozporu s čl. 16 odst. 2 Listiny, „[p]odle kterého si církve a náboženské společnosti mohou zřizovat církevní instituce, které církevní právo vybavuje právní subjektivitou podle svých pravidel a nikoliv podle pravidel stanovených státem. Stát nemůže stanovovat, kdy vzniká právní subjektivita církví nebo které církevní instituce mohou mít právní subjektivitu udělenou jim církevními a náboženskými společnostmi a které nikoliv.“

⁴⁶ Pojem zvláštních práv dřívější zákon č. 308/1991 Sb. neznal. Zákon č. 3/2002 Sb. zavedením možnosti získání oprávnění k výkonu zvláštních práv fakticky zavedl dvojestupňovost registrace církví a náboženských společností.

⁴⁷ Zákon č. 3/2002 Sb. snížil početní cenzus nutný pro registraci církve a náboženských společností na 300 osob (dřívější zákon č. 308/1991 Sb. požadoval 10 000 podpisů).

⁴⁸ Zákon č. 3/2002 Sb. v ustanovení § 21 odst. 1 písm. a) a b) stanovil, že Ministerstvo může zahájit řízení o zrušení oprávnění k výkonu zvláštních práv, pokud registrovaná církev a náboženská společnost neplní řádně závazky vůči státu a třetím osobám a každoročně nezveřejňuje výroční zprávu. V řízení o zrušení zákona před Ústavním soudem navrhovatelé namítali, že tato ustanovení porušují princip přiměřenosti,

Zhruba po měsíci od účinnosti zákona č. 3/2002 Sb., který nahradil zákon č. 308/1991 Sb., podala skupina 21 senátorů návrh na zrušení tohoto zákona Ústavnímu soudu.⁴⁹ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 6/02 bude podrobněji rozebrán v samostatné kapitole v rámci části třetí.

1.3.2 Antidiskriminační zákon

Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), byl přijat v důsledku nutnosti přijmout evropskou antidiskriminační legislativu.⁵⁰ První návrh zákona o ochraně před diskriminací⁵¹ předložila vláda Poslanecké sněmovně již v roce 2005. Po projednání návrhu zákona Senátem, který návrh zamítl, se Poslanecké sněmovně nepodařilo Senát přehlasovat a návrh přijat nebyl.⁵² V pořadí druhý vládní návrh zákona o rovném zacházení a ochraně před diskriminací⁵³ předložila vláda Sněmovně v roce 2007. Tentokrát byl návrh zákona v Senátu schválen, avšak prezident zákon nepodepsal a vrátil Sněmovně, která prezidentské veto přehlasovala a zákon byl vyhlášen ve Sbírce zákonů dne 29.6.2009.⁵⁴

Přestože český ústavní pořádek zakotvuje zákaz diskriminace, zejména v ustanoveních čl. 1, čl. 3 odst. 1 a čl. 4 odst. 3 Listiny, přijetí antidiskriminačního

když kvůli finančním dluhům církví a náboženských společností je státu umožněno zakázat jim i výkon dalších práv (nemajetkové povahy) nebo zrušit jejich právní subjektivitu.

⁴⁹ Nález Ústavního soudu Pl. ÚS 6/02 ze dne 29.11.2002, publikovaný ve Sbírce zákonů pod č. 4/2003 Sb.

⁵⁰ Antidiskriminační zákon implementuje do českého právního řádu zejména směrnice Rady 2000/78/ES ze dne 27. listopadu 2000, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání, směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/54/ES ze dne 5. července 2006 o zavedení zásady rovných příležitostí a rovného zacházení pro muže a ženy v oblasti zaměstnání a povolání, směrnice Rady 2004/113/ES ze dne 13. prosince 2004, kterou se provádí zásada rovného zacházení s muži a ženami v přístupu ke zboží a službám a jejich poskytování, směrnice Rady 2000/43/ES ze dne 29. června 2000, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ, směrnice Rady 75/117/EHS ze dne 10. února 1975 o sblížování právních předpisů členských států týkajících se uplatňování zásady stejné odměny za práci pro muže a ženy, směrnice Rady 79/7/EHS ze dne 19. prosince 1978 o postupném zavedení zásady rovného zacházení pro muže a ženy v oblasti sociálního zabezpečení, směrnice Rady 86/378/EHS ze dne 24. července 1986 o zavedení zásady rovného zacházení pro muže a ženy v systémech sociálního zabezpečení pracovníků a některých dalších.

⁵¹ Sněmovní tisk č. 866.

⁵² Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Dostupné také z WWW: <<http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=4&t=866>>.

⁵³ Sněmovní tisk č. 253.

⁵⁴ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Dostupné také z WWW: <<http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=5&t=253>>.

zákona bylo nezbytné. Základní práva zakotvená v ústavním pořádku mají totiž toliko vertikální účinek, aplikují se v zásadě jen ve vztazích mezi jednotlivci, resp. právníky osobami, a státem.⁵⁵ V soukromoprávních vztazích nepůsobí základní práva přímo,⁵⁶ lze se jich dovolávat zpravidla s odkazem na „prováděcí“ jednoduché právo.⁵⁷ Základní práva jsou pak brána v potaz zejména při výkladu zákonných norem a jejich interpretaci obecnými soudy. Přijetím antidiskriminačního zákona se dotčené osoby mohou dovolávat svého práva nebýt diskriminován (§ 1 odst. 3) v horizontálních vztazích přímo poukazem na porušení zákonné normy.⁵⁸

K aplikovatelnosti antidiskriminačního zákona je nutné, aby došlo k diskriminaci v rámci jeho věcné působnosti (§ 1 odst. 1) a na základě některého z diskriminačních důvodů, které zákon uvádí v taxativním výčtu (§ 2 odst. 3). Do věcné působnosti antidiskriminačního zákona tak patří věci týkající se práva na zaměstnání a přístupu k zaměstnání, přístupu k povolání, podnikání a jiné samostatné výdělečné činnosti, pracovních či služebních poměrů a jiné závislé činnosti, práva odborově se organizovat, činnosti a členství v profesních komorách, sociálního zabezpečení a poskytování sociálních výhod, přístupu ke zdravotní péči a jejího poskytování, přístupu ke vzdělání a jeho poskytování a rovněž věci týkající se přístupu ke zboží a službám, včetně bydlení, a jejich poskytování, pokud jsou nabízeny veřejnosti. Všem uvedeným oblastem je společné, že přesahují do veřejnoprávní oblasti. Úprava antidiskriminačního zákona se použije bez ohledu na to, zda je stranou právního vztahu subjekt veřejnoprávní či soukromoprávní.⁵⁹

Antidiskriminační zákon po vzoru evropských směrnic v této oblasti vymezuje zakázané diskriminační důvody. Ustanovení § 2 odst. 3 obsahuje celkem deset diskriminačních důvodů,⁶⁰ mezi nimiž uvádí i náboženské vyznání a víru.

Tento zákaz diskriminace v jistém smyslu prolamuje ustanovení § 6 odst. 4, podle kterého *diskriminací není rozdílné zacházení uplatňované ve věcech práva na zaměstnání, přístupu k zaměstnání nebo povolání, v případě závislé práce vykonávané*

⁵⁵ Boučková, P. a kol. *Antidiskriminační zákon. Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2010, str. 30.

⁵⁶ Jedná se o německou koncepci nepřímého účinku základních práv na třetí osoby („unmittelbare Drittwirkung“), která je všeobecně přijímána i českou ústavní praxí.

⁵⁷ Ivičič, M. *K horizontálnímu působení základních práv a svobod*. Bulletin advokacie. 2007, č. 6, str. 21.

⁵⁸ Boučková, P. a kol. *Antidiskriminační zákon. Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2010, str. 31.

⁵⁹ Tamtéž, str. 118.

⁶⁰ Antidiskriminační zákon jako diskriminační důvody uvádí rasu, etnický původ národnost, pohlaví, sexuální orientaci, věk, zdravotní postižení, náboženské vyznání, víru a světový názor.

v církvích nebo náboženských společnostech, jestliže z důvodu povahy těchto činností nebo souvislosti, v níž jsou vykonávány, představuje náboženské vyznání, víra či světový názor osoby podstatný, oprávněný a odůvodněný požadavek zaměstnání se zřetelem k etice dané církve či náboženské společnosti. Toto ustanovení nalezne v praxi nejširší uplatnění v souvislosti s povoláním duchovních, u nichž je určité náboženské vyznání nepochybně podstatným požadavkem k výkonu zaměstnání.

Nelze však tvrdit, že ustanovení § 6 odst. 4 představuje výjimku z obecného zákazu diskriminace a dovoluje tak obecně nežádoucí chování. Právo na svobodu náboženského vyznání, včetně práva církví na autonomii, je, na rozdíl od práva nebýt diskriminován v horizontálních vztazích, ústavně garantovaným právem. Úprava antidiskriminačního zákona toliko koriguje právo církví na autonomii ve smyslu čl. 16 odst. 4 Listiny.⁶¹

Rovněž ustanovení § 7 odst. 1 připouští odlišné formy zacházení mj. z důvodu náboženského vyznání, víry či světového názoru ve věcech uvedených v § 1 odst. 1 písm. f) až j), tj. v oblasti sociálního zabezpečení, sociálních výhod, zdravotní péče, vzdělání, přístupu ke zboží a službám. Korektivem takového odlišného zacházení je legitimní cíl a dále přiměřenost a nezbytnost prostředků k jeho dosažení.

Základním prostředkem ochrany před diskriminací je možnost domáhat se u soudu, aby bylo od diskriminace upuštěno, aby byly odstraněny následky diskriminačního zásahu nebo bylo poskytnuto přiměřené zadostiučinění, popř. aby byla utrpěná nemajetková újma nahrazena v penězích (§ 10).⁶² Podmínkou úspěšnosti žaloby poškozeného (diskriminovaného) je, aby byla prokázána příčinná souvislost mezi porušením práva na rovné zacházení a újmou na straně diskriminovaného.

1.4 Zákonné omezení náboženské svobody

Jak vyplývá z výše uvedených mezinárodních lidskoprávních dokumentů i české ústavní úpravy (čl. 16 odst. 4 Listiny), náboženská svoboda může být v jistých směrech omezena. Čl. 16 odst. 4 Listiny stanoví, že „výkon těchto práv může být omezen

⁶¹ Kříž, J. *Sřet autonomie církve a antidiskriminačního práva*. In: Scheu, H.Ch.; Kříž, J.; Děkanovská K. *Právní postavení náboženských menšin*. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2013, str. 105.

⁶² Kříž, J. *Sřet autonomie církve a antidiskriminačního práva*. In: Scheu, H.Ch.; Kříž, J.; Děkanovská K. *Právní postavení náboženských menšin*. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2013, str. 104.

zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých. Výčet omezujících důvodů je taxativní,⁶³ avšak vypočtené hodnoty jsou chápány alternativně. Je nutné zdůraznit, že ustanovení čl. 16 odst. 4 Listiny se nevztahuje na svobody vyjádřené v čl. 15 Listiny, které mají absolutní charakter. Na základě čl. 16 odst. 4 může zákon stanovit meze výkonu práv uvedených toliko v čl. 16 odst. 1 až 3 Listiny.⁶⁴

Omezení z důvodu veřejné bezpečnosti může charakterizovat následující příklad. Ustanovení § 43 zákona o vojácích z povolání (zákon č. 221/1999 Sb.) stanoví, že *voják nesmí pořádat náboženské obřady a bohoslužby a účastnit se jich, brání-li tomu důležitý zájem služby, nekoná-li službu duchovního podle § 43.*

Ve smyslu ochrany veřejného pořádku lze chápat institut tzv. zvláštních práv registrovaných církví a náboženských společností (§ 7 zákona o církvích a náboženských společnostech).⁶⁵ K získání oprávnění k výkonu zvláštních práv musí být církev nebo náboženská společnost registrována minimálně 10 let, musí každoročně zveřejňovat výroční zprávy, řádně plnit závazky vůči státu a třetím osobám a musí být bezúhonná. Splnění těchto podmínek by mělo být zárukou toho, že církev a náboženská společnost bude s přiznanými právy nakládat patřičně a kooperativně ve vztahu k veřejné moci.

Náboženskou svobodu je možné omezit rovněž v zájmu ochrany zdraví. Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. III. ÚS 459/03⁶⁶ vyslovil názor, že „[o]chrana zdraví a života dítěte je zcela relevantním a více než dostatečným důvodem pro zásah do rodičovských práv a omezení náboženské svobody, kdy jde o hodnotu, jejíž ochrana je v systému základních práv a svobod jednoznačně prioritní.“ Rovněž ustanovení § 5 zákona o církvích a náboženských společnostech nepřipouští vznik a působení takových církví a náboženských společností, jejichž praktiky poškozují fyzické a psychické zdraví.

⁶³ Hrdina, A.I. *Náboženská svoboda v právu České republiky*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, str. 245.

⁶⁴ Pavlíček, V. a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář. 2. díl. Práva a svobody*. Praha: Linde, 2002, str. 175.

⁶⁵ Jäger, P. *Právo svobodně projevat své náboženství a autonomie církví* (komentář k čl. 16 Listiny). In: Wagnerová, E.; Šimíček, V.; Langášek, T. aj. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s. 2012, str. 412.

⁶⁶ Nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 459/03 ze dne 20.8.2004, publikovaný ve Sb.n. a u. ÚS, svazek 34, pod č. 117, str. 223.

V rozporu s mravností by bylo možné shledávat například polygamní manželství či některé náboženské obřady. Pojem mravnosti však není ve společnosti často jednoznačně chápán, což mnohdy ztěžuje aplikaci takového omezení.⁶⁷

Legitimním důvodem pro omezení náboženské svobody je rovněž ochrana práv a svobod druhých. Zákon o církvích a náboženských společnostech (§ 5 písm. e)) vylučuje působení církve a náboženské společnosti, která *omezuje osobní svobodu osob zejména tím, že využívá psychický nebo fyzický nátlak k vytvoření závislosti, která vede k fyzickému, psychickému nebo ekonomickému poškození těchto osob nebo jejich rodinných příslušníků, k poškození jejich sociálních vazeb včetně omezování psychického vývoje nezletilých nebo omezování jejich práva na vzdělání.*

Již zmiňovaný zákon o církvích a náboženských společnostech (zákon č. 3/2002 Sb.) sice přímo nestanoví meze výkonu náboženské svobody, jistá omezení lze ale vyčíst z ustanovení § 5 zákona, který stanoví podmínky vzniku a působení církví a náboženských společností. Zákon nepřipouští vznik a působení takové církve a náboženské společnosti, jejíž učení nebo činnost by sledovaly porušení práva nebo dosažení nějakého cíle nezákonným způsobem, zejména pokud

- a) popírá nebo omezuje osobní, politická nebo jiná práva fyzických osob pro jejich národnost, pohlaví, rasu, původ, politické nebo jiné smýšlení, náboženské vyznání nebo sociální postavení,
- b) rozněcuje nenávist a nesnášenlivost,
- c) podporuje násilí nebo porušování právních předpisů,
- d) závažně narušuje veřejnou mravnost, veřejný pořádek nebo veřejné zdraví,
- e) omezuje osobní svobodu osob zejména tím, že využívá psychický nebo fyzický nátlak k vytvoření závislosti, která vede k fyzickému, psychickému nebo ekonomickému poškození těchto osob nebo jejich rodinných příslušníků, k poškození jejich sociálních vazeb včetně omezování psychického vývoje nezletilých nebo omezování jejich práva na vzdělání, nebo zabraňuje nezletilým přijmout zdravotní péči odpovídající zdravotním potřebám, nebo
- f) je její učení utajováno vcelku nebo v některých částech, stejně jako organizační struktura církve a náboženské společnosti a vazby na zahraniční složky, je-li částí církve nebo náboženské společnosti působící mimo území České republiky.

⁶⁷ Tamtéž, str. 413.

Pokud by byla zjištěna jakákoli činnost uvedená v tomto demonstrativním výčtu u církve či náboženské společnosti, znamenalo by to odepření registrace takové církve či náboženské společnosti, resp. zahájení řízení o zrušení registrace již registrované církve nebo náboženské společnosti. Ustanovení § 5 se však dotýká i neregistrovaných církví a náboženských společností, a to včetně těch, které o případnou registraci ani neusilují.⁶⁸ V takovém případě by však byl vyloučen postup podle zákona o církvích a náboženských společnostech. Dle závažnosti protiprávního jednání (zejména jeho společenské škodlivosti) by se uplatnil vůči jednotlivým členům církve nebo náboženské společnosti postih buď trestněprávní nebo administrativněprávní.⁶⁹

Další omezení pro působení církví a náboženských společností lze shledávat v ustanovení § 21 zákona č. 3/2002 Sb., podle kterého Ministerstvo kultury může zrušit oprávnění k výkonu zvláštních práv, jednak pokud registrovaná církev nebo náboženská společnost závažným způsobem nebo opakovaně porušuje závazky vůči státu nebo třetím osobám, a dále také v případě závažného nebo opakovaného porušení povinností při výkonu zvláštních práv.

V souvislosti s omezením náboženské svobody je třeba mít na paměti i ustanovení čl. 4 odst. 2 Listiny, podle kterého mohou být meze základních práv a svobod upraveny pouze zákonem. V souladu s ustanovením čl. 4 odst. 4 Listiny pak musí být ustanovení stanovující meze základních práv a svobod vykládána tak, aby byla šetřena jejich podstata a smysl, zároveň taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena.

Lze tedy shrnout, že k omezení základních práv a svobod musí být splněny kumulativně tyto podmínky: omezení musí být stanoveno zákonem (nikoli podzákoným právním předpisem, ale ani rozhodnutím soudu), omezení musí sledovat legitimní cíl, zákonné omezení musí být přiměřené vzhledem ke sledovanému cíli a musí jít o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých.⁷⁰

⁶⁸ Hrdina, A.I. *Náboženská svoboda v právu České republiky*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, str. 248.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Tamtéž, str. 245.

2. Některé formy uskutečňování náboženské svobody

2.1 Autonomie církví

Autonomie církví není v mezinárodních katalogích lidských práv výslovně zmiňována, je však zcela přirozeným projevem náboženské svobody. Oproti tomu Listina základních práv a svobod garantuje autonomii církví výslovně v ustanovení čl. 16 odst. 2. Listina tak zaručuje církvím a náboženským společnostem právo spravovat si své záležitosti, zejména pak ustavovat své orgány a duchovní a zřizovat řeholní a jiné církevní instituce nezávisle na státních orgánech. Autonomii církví lze považovat za kolektivní projev individuální svobody náboženského vyznání (kolektivní dimenze náboženské svobody).⁷¹ Stát se zavazuje nezasahovat do vnitřních záležitostí církve, avšak je třeba mít na paměti možnost omezení tohoto práva, jak vyplývá z čl. 16 odst. 4 Listiny.

Církevní autonomie v podstatě odráží oddělení státu od církve a konfesní neutralitu státu, jak vyplývá čl. 2 odst. 1 Listiny, a zároveň právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru společně s jinými v souladu s čl. 16 odst. 1 Listiny. Nositeli základního práva jsou výhradně společenství (komunity) věřících, bez ohledu na to, zda jde o právnickou osobu či nikoliv.⁷² Takové komunity mají nejčastěji formu registrované církve nebo náboženské společnosti, neboť jedině registrované církve a náboženské společnosti disponují právní subjektivitou a může jim být přiznáno oprávnění k výkonu některých zvláštních práv.⁷³ Právě právní forma takových společenství věřících má zcela zásadní význam pro jejich postavení a rozsah práv a povinností, proto je třeba této otázce věnovat značnou pozornost.

Ustanovení § 3 písm. a) zákona o církvích a náboženských společnostech vymezuje církve a náboženské společnosti jako *dobrovolné společenství osob s vlastní strukturou, orgány, vnitřními předpisy, náboženskými obřady a projevy víry, založené za účelem vyznávání určité náboženské víry, ať veřejně nebo soukromě, a zejména s tím*

⁷¹ Kříž, J. *Střet autonomie církví a antidiskriminačního práva*. In: Scheu, H.Ch.; Kříž, J.; Děkanovská K. *Právní postavení náboženských menšin*. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2013, str. 98.

⁷² Jäger, P. *Právo svobodně projevovat své náboženství a autonomie církví* (komentář k čl. 16 Listiny). In: Wagnerová, E.; Šimíček, V.; Langášek, T. aj. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s. 2012, str. 403.

⁷³ § 7 zákona č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech.

spojeného shromažďování, bohoslužby, vyučování, duchovní služby a případně obecně prospěšné činnosti. Z uvedeného ustanovení nevyplývá, že by církev či náboženská společnost musela mít právní subjektivitu, tu získává až registrací (§ 6 odst. 1 zákona o církvích a náboženských společnostech).⁷⁴ Neregistrovaná církev a náboženská společnost nejsou právními osobami, mají povahu společnosti⁷⁵ podle § 2716 občanského zákoníku.⁷⁶

Podmínky registrace církve a náboženské společnosti stanoví § 10, přičemž nejvýraznějším požadavkem je bezpochyby povinnost doložit v originále podpisy nejméně 300 zletilých občanů České republiky nebo cizinců s trvalým pobytem v České republice hlásících se k této církvi a náboženské společnosti. Návrh na registraci musí dále obsahovat základní charakteristiku církve a náboženské společnosti, jejího učení a poslání, zápis o jejím založení na území České republiky a základní dokument (§ 10 odst. 2 písm. a) až d) zákona o církvích a náboženských společnostech). Obsah základního dokumentu posuzuje Ministerstvo kultury, jakožto registrující orgán. Návrh na registraci předkládá Ministerstvu tzv. přípravný výbor, který se sestává z nejméně tří fyzických osob starších 18-ti let, s plnou svéprávností, s českým státním občanstvím, popř. s povolením k trvalému pobytu v České republice (§ 10 odst. 1 zákona o církvích a náboženských společnostech). Ministerstvo zapíše registraci církve a náboženské společnosti do Rejstříku registrovaných církví a náboženských společností ke dni právní moci rozhodnutí o registraci (§ 14 odst. 4 zákona o církvích a náboženských společnostech).

Otázkou zůstává, v jaké formě mohou působit malé církve a náboženské společnosti, kterým se nepodaří splnit početní cenzus 300 osob. Praxe vyřešila tento problém tak, že celá řada náboženských komunit využívala pro svou činnost právní

⁷⁴ Podrobněji argumentace Ústavního soudu v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 6/02: „[...] Ústavní soud uvádí, že ustanovením § 6 odst. 1 zákona č. 3/2002 Sb. nemůže být dotčena právní subjektivita církví podle církevních řádů či mezinárodního práva, nýbrž jedná se spíše jen o stanovení určitých podmínek pro uznání jejich právní osobnosti zaručujících též minimum ochrany ostatních účastníků soukromoprávních majetkových vztahů. Ústavně konformní interpretace ustanovení § 6 odst. 1 zákona č. 3/2002 Sb. je tedy především taková, že z tohoto ustanovení nelze dovozovat jakékoliv zpochybnění již existující obecné subjektivity církví a náboženských společností a práva na jejich existenci nezávisle na akceptaci státem (Českou republikou).“

⁷⁵ Kříž, J. *Spolky a jiné alternativy k registraci církví podle zákona č. 3/2002 Sb.* In: Scheu, H.Ch.; Kříž, J.; Děkanovská K. *Právní postavení náboženských menšin.* Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2013, str. 34.

⁷⁶ Zákon č. 89/2012 Sb.

formu občanského sdružení.⁷⁷ Taková společenství se však dostávala do rozporu s ustanovením § 1 odst. 3 písm. c) zákona o sdružování občanů,⁷⁸ který stanovil, že zákon se nevztahuje na sdružování občanů v církvích a náboženských společnostech. Řešení se ukázalo jako prosté, cíle činnosti takovýchto občanských sdružení byly vymezeny tak, aby nedošlo k naplnění § 1 odst. 3 písm. c) zákona o sdružování občanů (typicky studium posvátných textů, osvětová činnost v oblasti etiky, prohlubování poznatků o osobě zakladatele náboženství). Ačkoli by se taková praxe mohla považovat za obcházení zákona, Ministerstvo vnitra takové subjekty běžně registrovalo.⁷⁹

Zdá se, že uvedený problém vyřešilo přijetí nového občanského zákoníku (zákon č. 89/2012 Sb.), který obsahuje i právní úpravu spolků, které nahradily občanská sdružení. Nová právní úprava nepřebrala omezující ustanovení § 1 odst. 3 písm. c) zákona o sdružování občanů, čímž odpadla hlavní překážka pro organizování církví a náboženských společností v právní formě spolku.⁸⁰

2.1.1 Judikatura Ústavního soudu k autonomii církví

Jedním z projevů církevní autonomie je právo církví a náboženských společností ustanovovat své duchovní (čl. 16 odst. 2 Listiny, § 4 odst. 3 zákona o církvích a náboženských společnostech). Ústavní soud se touto problematikou zabýval v několika svých nálezech, z nichž prvním byl nálezn sp. zn. I. ÚS 211/96,⁸¹ který lze pro jeho dopad na pozdější judikaturu Ústavního soudu označit jako precedens. Všechny judikáty vztahující se k této problematice mají jakožto společný znak pokus stěžovatelů

⁷⁷ Kříž, J. *Spolky a jiné alternativy k registraci církví podle zákona č. 3/2002 Sb.* In: Scheu, H.Ch.; Kříž, J.; Děkanovská K. *Právní postavení náboženských menšin.* Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2013, str. 40.

⁷⁸ Zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, byl zrušen s nabytím účinnosti nového občanského zákoníku (zákon č. 89/2012 Sb.).

⁷⁹ Kříž, J. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář.* 1.vydání. Praha: C.H. Beck, 2010, str. 85-86.

⁸⁰ Kříž, J. *Spolky a jiné alternativy k registraci církví podle zákona č. 3/2002 Sb.* In: Scheu, H.Ch.; Kříž, J.; Děkanovská K. *Právní postavení náboženských menšin.* Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2013, str. 42.

⁸¹ Nález Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 211/96 ze dne 26.března 1997, publikovaný ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 7, pod č. 34, str. 227.

přenést rozhodování o ukončení jejich služebního poměru po vyčerpání prostředků právní ochrany u obecných soudů na soud Ústavní.⁸²

Ve výše uvedeném nálezu se Ústavní soud zabýval otázkou rozsahu vnitrocírkevní autonomie ve věci služebního poměru duchovních. Jádrem sporu bylo rozvázání služebního poměru s faráři Církve československé husitské, kteří se u obecných soudů domáhali určení neplatnosti rozvázání služebního poměru. Po té, co obecné soudy odmítly ve věci rozhodnout pro nedostatek pravomoci, se faráři obrátili s ústavní stížností na Ústavní soud. Stěžovatelé namítali, že jim bylo znemožněno dovolat se před soudem svého práva, čímž byl porušen zejména čl. 26 odst. 1 a 3 a čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny.

Ústavní soud potvrdil argumentaci obecných soudů, přičemž konstatoval: „[...] osoby vykonávající duchovenskou činnost ji vykonávají z pověření církví a náboženských společností podle jejich vnitřních předpisů a obecně závazných právních předpisů. Církve a náboženské společnosti také posuzují způsobilost osob k výkonu duchovenské činnosti a podle toho určují jejich zařazení. Obecné soudy se tedy správně postavily na stanovisko, že rozhodováním o dalším trvání služebního poměru duchovního k církvi by došlo k nepřijatelnému zásahu do vnitřní autonomie církve a do její samostatné a nezávislé rozhodovací pravomoci v této věci, jak vyplývá z vnitřních předpisů této církve.“

Ústavní soud zároveň dovedl, že ve věci mzdy a jiných majetkových nároků již nejde o zásah do vnitřní autonomie církve. V takových záležitostech vystupuje do popředí soukromoprávní charakter církve jako právnické osoby, která má závazky vůči jiným osobám, přičemž tyto osoby mají rovné postavení před zákonem. V takových případech by pak byla dána pravomoc civilních soudů v souladu s § 7 občanského soudního řádu.⁸³

Ústavní soud setrval na své argumentaci i ve své pozdější judikatuře, a to v usnesení sp.zn. III. ÚS 136/2000⁸⁴ a v usnesení sp. zn. I. ÚS 611/06.⁸⁵ V prvně jmenované kauze šlo o skutkově shodný případ jako ve výše uvedeném nálezu sp.zn. I. ÚS 211/96, opět se jednalo o posouzení neplatnosti rozvázání služebního

⁸² Příbyl, S. *Vnitrocírkevní autonomie v rozhodování ústavních soudů České republiky a Slovenské republiky o služebním poměru duchovních*. Revue církevního práva, 1/05, str. 40 a násl.

⁸³ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

⁸⁴ Usnesení Ústavního soudu sp.zn. III. ÚS 136/2000 ze dne 31.srpna 2000.

⁸⁵ Usnesení Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 611/06 ze dne 17.ledna 2007.

poměru s duchovním. Ústavní soud v tomto usnesení rovněž připodobnil služební poměr duchovního k církvi k pracovněprávnímu vztahu mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem: „[S]lužební poměr duchovního vzniká dvoustranným projevem vůle a v zásadě má tedy podobnou smluvní povahu, jako je tomu u pracovněprávních vztahů. Podobně jako u pracovněprávního vztahu také u služebního poměru duchovního je v otázkách vzniku, změny a zániku rozhodováno příslušnými orgány v podobném postavení, v jakém ve vztahu k zaměstnanci rozhoduje zaměstnavatel. Toto rozhodování se však neděje u služebního poměru podle pracovněprávních předpisů, ale podle vnitřních předpisů schválených k tomu příslušnými orgány Jednoty bratrské.“

Ve věci sp.zn. I. ÚS 611/06 se stěžovatelé, bývalí členové reprezentace Židovské obce, domáhali určení nezákonnosti jejich odvolání, když byli, podle jejich tvrzení, odvoláni v rozporu se stanovami Židovské obce. Ústavní soud zopakoval, že zásada autonomie církví a náboženských společností spočívá především v tom, že stát do činnosti církví a náboženských společností nesmí zasahovat a pokud se aktivita církví omezí na vnitřní záležitosti, není principiálně možno tato opatření přezkoumávat před státními soudy.

Ačkoli je judikatura Ústavního soudu v otázce přezkumu trvání poměru duchovních k církvi konzistentní, její závaznost je fakticky oslabována judikaturou Nejvyššího soudu.⁸⁶ Nejvyšší soud sice formálně vylučuje přezkum aktu církve, kterým byl služební poměr duchovního ukončen, avšak na druhé straně neváhá přezkoumávat příslušnost orgánu církve k vydání takového aktu či nezpůsobilost aktu jako takového (jakožto předběžné otázky), čímž dochází k rozporu v závěrech obou soudů.⁸⁷

Příbyl⁸⁸ v této souvislosti uvádí: „[E]xtenze sekulární jurisdikce nad tento rámec by však právě vzhledem k naší historické zkušenosti se zneužíváním povolení či odmítnutí služebního poměru duchovních totalitním režimem vyvolalo znepokojení nad recidivou státní reglementace církví, která nadbytečně narušuje jejich vnitřní autonomii.“

⁸⁶ Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 20 Cdo 1487/2003 ze dne 30.11. 2004, usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 702/2007 ze dne 11. 9. 2008, rozsudek Nejvyššího soudu sp. Zn. 28 Cdo 2082/2010 ze dne 8.9.2010.

⁸⁷ Jäger, P. *Právo svobodně projevovat své náboženství a autonomie církví* (komentář k čl. 16 Listiny). In: Wagnerová, E.; Šimíček, V.; Langášek, T. aj. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s. 2012, str. 407.

⁸⁸ Příbyl, S. *Vnitrocírkevní autonomie v rozhodování ústavních soudů České republiky a Slovenské republiky o služebním poměru duchovních*. Revue církevního práva, 1/05, str. 40 a násl.

Lze shrnout, že ochrana duchovních před nestandardním rozvázáním služebního poměru k církvi či náboženské společnosti by měla být zajištěna především vnitrocírkevními mechanismy.⁸⁹ Mají-li církve a náboženské společnosti ustanovovat duchovní, argumentem *a simili* lze dospět k závěru, že odvolání duchovního příslušnými orgány církve je rovnocenným aktem, který náleží do autonomní sféry církve.⁹⁰ Zatímco otázky trvání či skončení služebního poměru duchovních k církvi jsou z jurisdikce světských soudů vyloučeny, majetkové nároky duchovních do pravomoci civilních soudů patří.

2.2 Právo odepřít vojenskou službu z důvodu svědomí

Ačkoliv je dnes právo odepřít vojenskou službu z důvodu svědomí obecně uznáváno jako jeden z projevů náboženské svobody, nebylo toto právo vždy všeobecně přijímáno. Z mezinárodních lidskoprávních úmluv výslovně zmiňuje právo odmítnout vojenskou službu z důvodu svědomí pouze Listina základních práv Evropské unie, ovšem v mezích vnitrostátních zákonů.⁹¹ Evropský soud pro lidská práva byl v této otázce dlouhou dobu spíše zdrženlivý, respektoval vnitrostátní úpravu jednotlivých států.⁹² Štrasburský soud ve své judikatuře zastával názor, že právo odmítnout vojenskou službu z důvodu svědomí či náboženského vyznání nelze dovodit ze znění čl. 9 Úmluvy. Zlom v jeho konstantní judikatuře nastal v případě *Bayatyan proti Arménii*.⁹³ Evropský soud pro lidská práva dovodil, že výhrada svědomí odůvodněná náboženským vyznáním spadá pod čl. 9 Úmluvy zaručující svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Soud zároveň konstatoval, že čl. 9 Úmluvy je třeba vykládat ve spojení s čl. 4 odst. 3 písm.b), podle kterého není výkon jiné služby, nahrazující vojenskou službu, v případě, že je odmítnuta s odkazem na výhradu svědomí, nucenou

⁸⁹ Štefko, M. *Ochrana duchovních před skončením služebního poměru*. In: Scheu, H.Ch.; Kříž, J.; Děkanovská K. *Právní postavení náboženských menšin*. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2013, str. 72.

⁹⁰ Nález Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 211/96.

⁹¹ 2010/C 83/02

⁹² Jäger, P. *Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání* (komentář k čl. 15 Listiny). In: Wagnerová, E.; Šimíček, V.; Langášek, T. aj. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s. 2012, str. 386.

⁹³ Stížnost č. 23459/03 ze dne 7.července 2011.

prací. Naopak státy by měly tzv. odpíračům vojenské služby nabídnout alternativu k vojenské službě ve formě civilní služby.

Na rozdíl od mezinárodněprávní úpravy, Listina základních práv a svobod ve svém čl. 15 odst. 3 výslovně stanoví, že *nikdo nemůže být nucen vykonávat vojenskou službu, pokud je to v rozporu s jeho svědomím nebo s jeho náboženským vyznáním*. Právo odepřít vojenskou službu je systematicky zařazeno do čl. 15 Listiny, z čehož by bylo možné usuzovat, že jde o právo absolutní, které nemůže být zákonem omezeno. Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. Pl. ÚS 18/98⁹⁴ vyslovil názor, že i v případě tohoto práva je nutné rozlišovat mezi jeho vnitřní a vnější stránkou. Svědomí člověka je natolik niterní složkou, že nemůže být prakticky pro nikoho seznatelné, a tudíž nemůže být ani žádným způsobem omezováno. Výhrada svědomí však nabývá reálné hodnoty až jejím projevem, který lze označit jako tzv. *forum externum* a jako takový omezitelný je (čl. 16 odst. 4 Listiny).⁹⁵ Možnost regulace práva nevykonávat vojenskou službu vyplývá přímo z čl. 15 odst. 3 věty druhé Listiny, jenž odkazuje na prováděcí zákonnou úpravu. Ústavní soud ve výše uvedeném nálezu konstatoval: „[...] právo odmítnout výkon vojenské služby pro rozpor se svědomím nebo náboženským vyznáním je vnějším projevem práva na svobodu myšlení, svědomí, náboženského vyznání a víry včetně práva nekonat vojenskou službu, pokud je s nimi v rozporu, a jako vnější projev může být také zákonem omezeno v souladu s obecnými principy zakotvenými Ústavou ČR a Listinou.“

Ústavní soud se ve své judikatuře opakovaně zabýval případy tzv. odpíračů vojenské služby. Vesměš šlo o případy, kdy byli věřící (často z řad Svědků Jehovových) trestáni za odepření či nenastoupení vojenské služby (často i několikrát, zcela v rozporu se zásadou *ne bis in idem*) a po roce 1989 se domáhali soudní rehabilitace.⁹⁶ Všeobecná branná povinnost byla zrušena přijetím zákona č. 585/2004 Sb., o branné povinnosti a

⁹⁴ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 18/98 ze dne 1.1.2000, publikován ve Sb. n. a u. ÚS z roku 1999, svazek 14, pod č. 82, str. 181.

⁹⁵ S výše uvedeným závěrem Ústavního soudu se neztotožňuje Jäger, v Komentáři k Listině základních práv a svobod odkazuje na závěry uvedené v nálezu sp. zn. I. ÚS 671/01: „[P]ři zvažování, zda se v případě takového konfliktu právní normy s konkrétně uplatňovanou svobodou svědomí má prosadit posléze jmenovaná svoboda svědomí, je třeba zvážit, zda by takové rozhodnutí nezasáhlo do základních práv třetích osob, anebo zda prosazení svobody svědomí nebrání jiné hodnoty či principy obsažené v ústavním pořádku České republiky jako celku (ústavně imanentní omezení základních práv a svobod).“

⁹⁶ Wagnerová, E.; Šimíček, V.; Langášek, T. aj. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s. 2012, str. 387.

jejím zajišťování (branný zákon), s účinností od 1.1.2005, a ozbrojené síly České republiky tak začaly fungovat plně na profesionálním principu.

Současný branný zákon stanoví, že branná povinnost bude realizována formou mimořádné služby až v době vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu.⁹⁷ I přesto se institut odmítnutí vojenské služby nestává zcela mrtvým, branný zákon na něj pamatuje v ustanovení § 6. Podle ustanovení § 6 odst. 1 branného zákona může voják v záloze odmítnout vykonávat mimořádnou službu z důvodu svědomí nebo náboženského vyznání, a to ve lhůtě 15 dnů ode dne předání rozhodnutí o schopnosti občana vykonávat vojenskou službu vydaného při odvodním řízení nebo do 15 dnů ode dne účinnosti vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu. Odůvodněné prohlášení musí být písemné a musí být doručeno příslušnému krajskému vojenskému velitelství. Podle § 7 branného zákona tak vojákovi, který odmítl vykonávat mimořádnou službu z důvodu svědomí nebo náboženského vyznání, zaniká branná povinnost, nicméně § 6 odst. 4 branného zákona stanoví, že takový voják podléhá pracovní povinnosti podle zákona o zajišťování obrany České republiky.⁹⁸

Otázkou přiměřenosti lhůt, ve kterých je třeba učinit prohlášení o odepření výkonu vojenské služby, se zabýval Ústavní soud v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 18/98 v rámci řízení o zrušení části zákona o civilní službě (zákon č. 18/1992 Sb.).⁹⁹ Ústavní soud dospěl k závěru, že časová neomezenost práva odepřít vojenskou službu by mohla vážně narušit bezpečnost státu a ohrozit plnění jeho úkolů souvisejících s jeho obranou nejen uvnitř, ale i navenek v rámci plnění závazků, které České republice vyplývají z členství v mezinárodních organizacích. V rámci uvedeného návrhu zkoumal Ústavní soud rovněž ústavnost prekluzivního charakteru lhůt, když jejich marným uplynutím zaniká právo odmítnout výkon vojenské služby. Ústavní soud zdůraznil, že při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu v souladu s čl. 4 odst. 4 Listiny. Uplynutí prekluzivní lhůty by představovalo popření práva odmítnout výkon vojenské služby pouhým uplynutím času, což by v důsledku mohlo způsobit újmu na právech jedince v souvislosti s uplatňováním základních práv a svobod (čl. 3 odst. 3 Listiny).

⁹⁷ Ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky.

⁹⁸ Zákon č. 222/1999 Sb.

⁹⁹ Zákon č. 18/1992 Sb. byl zrušen k 1.1.2005.

Na tomto místě je vhodné věnovat pozornost rovněž formě odmítnutí vojenské služby. V současné době účinný branný zákon používá pojmu „odůvodněné prohlášení“ (§ 6 odst. 2 branného zákona), avšak neuvádí výslovně žádné důvody, pro které by bylo možné vojenskou službu odmítnout, dostatečným důvodem je zřejmě odvolání se na výhradu svědomí či náboženského vyznání jako takové, poněvadž jde o složky natolik niterní, že nejsou pro třetí osoby poznatelné.

Podle Pavlíčka lze českou právní úpravu v tomto směru hodnotit jako velmi liberální či dokonce nedostatečnou,¹⁰⁰ neboť prohlášení o odmítnutí vojenské služby není nijak dále přezkoumáváno, je přijato bez dalšího. Ústavní soud tuto situaci komentuje v nálezu sp. zn. IV. ÚS 81/95:¹⁰¹ „[...] úprava v České republice je oproti jiným zemím nesmírně liberální především v tom, že nestanoví žádné ověřování či komisionální přezkoumání žádosti o civilní službu a tedy o tom, zda vojenskou povinnost splní či nesplní, si rozhoduje de facto povinný občan sám. Věrohodný průkaz důvodů odmítnutí se tedy nevyžaduje, stejně jako není možné toho, kdo odmítl vykonat vojenskou základní službu, k této službě povolát, jestliže svým chováním jednoznačně prokazuje, že tvrzené důvody svědomí byly smyšlené a nepravdivé.“ Na druhou stranu si lze jen těžko představit, jakým způsobem by mělo být zkoumáno svědomí konkrétní osoby. Evropský soud pro lidská práva uznává právo odmítnout vojenskou službu, pokud její výkon představuje nepřekonatelný konflikt se svědomím dané osoby nebo jejím náboženským vyznáním či vírou, která vykazuje určitou konzistentnost, závažnost, soudržnost a důležitost.

Institut odepření vojenské služby z důvodu svědomí nebo náboženského vyznání je bezpochyby třeba považovat za jeden z projevů náboženské svobody, jež se v současné době stává opět velmi aktuálním, neboť v dubnu 2015 vláda předložila Poslanecké sněmovně návrh novely branného zákona,¹⁰² která by měla obnovit všeobecnou brannou povinnost. Rovněž i novela počítá s možností odmítnout výkon vojenské služby z důvodu svědomí nebo náboženského vyznání.

¹⁰⁰ Pavlíček, V. a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář. 2. díl. Práva a svobody*. Praha: Linde, 2002, str. 175.

¹⁰¹ Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 81/95 ze dne 18.9. 1995, publikován pod č. 32/1997 Sb. a ve Sb. n. a u. ÚS, svazek 4, pod č. 50, str. 41.

¹⁰² Sněmovní tisk č. 455/0.

2.3 Náboženská svoboda ve vztahu mezi rodiči a dětmi

Z mezinárodních lidskoprávních dokumentů, i z české právní úpravy vyplývá, že právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství svědčí i dětem.¹⁰³ Toto právo dětí však koliduje s právem rodičů na výchovu svých dětí. Problém obvykle nastává v situaci, kdy jsou zájmy rodičů a dítěte, resp. rodičů navzájem, protichůdné. V takovém případě je nevyhnutelný zásah orgánů veřejné moci, čímž vzniká v podstatě trilogie zájmů dítě-rodiče-stát.¹⁰⁴

Všeobecná deklarace lidských práv v ustanovení čl. 26 odst. 3 uvádí, že rodiče mají přednostní právo volit druh vzdělání pro své děti, přičemž „druhem“ vzdělání může být i vzdělání náboženské.¹⁰⁵ Obdobně Mezinárodní pakt o občanských a politických právech v čl. 18 odst. 4 stanoví, že smluvní strany Paktu se zavazují respektovat svobodu rodičů zajistit náboženskou a morální výchovu svých dětí podle vlastního přesvědčení rodičů. Konečně i Úmluva o právech dítěte¹⁰⁶ ve svém čl. 14 odst. 1 stanoví, že smluvní strany Úmluvy uznávají právo dítěte na svobodu myšlení, svědomí a náboženství. Smluvní státy rovněž uznávají práva a povinnosti rodičů usměrňovat dítě při výkonu jeho práva způsobem, který odpovídá jeho rozvíjejícím se schopnostem (čl. 14 odst. 2 Úmluvy). Rovněž čl. 18 Úmluvy ukládá smluvním stranám, aby uznaly zásadu, že oba rodiče mají společnou odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte, přičemž základním smyslem jejich péče musí být zájem dítěte.

Co se týče české právní úpravy, je třeba vycházet zejména z ustanovení čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod, podle kterého je péče o děti a jejich výchovu právem rodičů. Dále pak zákon o církvích a náboženských společnostech v ustanovení § 2 odst. 2 stanoví: „*Právo nezletilých dětí na svobodu náboženského vyznání nebo být bez vyznání je zaručeno. Zákonní zástupci nezletilých dětí mohou výkon tohoto práva usměrňovat způsobem odpovídajícím rozvíjejícím se schopnostem nezletilých dětí.*“ Zákon v poznámce pod čarou odkazuje na Úmluvu o právech dítěte,

¹⁰³ Obvyklou formulaci v mezinárodních lidskoprávních úmluvách „každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání“ je třeba vykládat v tom smyslu, že pod pojem „každý“ lze subsumovat i děti.

¹⁰⁴ Moravčíková, M. (ed.). *Náboženské vyznání rodičů a nejlepší zájem dítěte*. Praha: Leges, 2013, str. 18.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ Úmluva o právech dítěte byla publikována sdělením federálního ministerstva zahraničních věcí pod č. 104/1991 Sb.

kteřou je Česká republika vázána a která je v souladu s čl. 10 Ústavy součástí právního řádu.

Zajímavý je jistý obsahový posun ustanovení § 2 odst. 2 zákona č. 3/2002 Sb. oproti dřívější právní úpravě zákonem č. 308/1991 Sb. Ustanovení § 3 zákona č. 308/1991 Sb. stanovilo, že o náboženské výchově dětí do dovršení 15 let jejich věku rozhodují jejich zákonní zástupci. V současné době účinný zákon o církvích a náboženských společnostech již přesnou věkovou hranici nestanovuje.

2.3.1 Ústavní soud k právu rodičů na výchovu dítěte v souladu s náboženskými předpisy

Otázkou, do jaké míry mohou rodiče ovlivňovat život dítěte s ohledem na jejich náboženské vyznání, se zabýval Ústavní soud ve svém nálezu sp.zn. III. ÚS 459/03 ze dne 20.srpna 2004.¹⁰⁷ Ústavní stížností se stěžovatelé, rodiče smrtelně nemocného chlapce, dovolávali porušení mj. čl. 32 odst. 4 Listiny.

Rodiče, hlásící se k víře Svědků Jehovových, odmítli připustit léčbu svého syna prostřednictvím krevní transfúze z důvodu jejich náboženského přesvědčení. Ačkoli byli lékaři upozorněni, že v daném případě jiná alternativa léčby neexistuje a že odmítáním krevní transfúze vystavují chlapce riziku smrti, rodiče i nadále trvali pouze na paliativní péči. Rodičům byl předběžným opatřením omezen výkon jejich rodičovských práv, protože svým rozhodnutím vážně ohrožovali zájem dítěte, kterému byl následně ustanoven opatrovník.

Ústavní soud shledal ústavní stížnost jako nedůvodnou. Konstatoval, že právo na náboženskou svobodu (čl. 16 odst. 1 Listiny) lze za určitých podmínek, které v daném případě byly naplněny, omezit. Ústavní soud dospěl k závěru, že ochrana zdraví a života dítěte je zcela relevantním a více než dostatečným důvodem pro zásah do rodičovských práv, kdy jde o hodnotu, jejíž ochrana je v systému základních práv a svobod jednoznačně prioritní.

Právem rodičů na výchovu svých dětí v kontextu náboženské svobody se Ústavní soud zabýval rovněž v nálezu sp. zn. III. ÚS 449/06 ze dne 3.února 2011.

¹⁰⁷ Nález byl publikován ve Sb. n. a u. ÚS, svazek 34, pod č. 117, str. 223.

V řízení o ústavní stížnosti se stěžovatel, rodič dvou nezletilých dětí, domáhal zrušení rozhodnutí, kterým byl shledán vinným z přestupku na úseku zdravotnictví tím, že se ve stanoveném termínu nedostavil se svými dvěma nezletilými dětmi k povinnému očkování, za což mu byla uložena pokuta. Stěžovatel ve své ústavní stížnosti zpochybňoval systém povinného očkování a uvedl, že rozhodnutí rovněž zasáhlo do jeho základního práva podle čl. 32 odst. 4 Listiny, podle něhož péče o děti a jejich výchova je právem rodičů, a do jeho práva dle čl. 15 odst. 1 Listiny, dle něhož je zaručena svoboda myšlení, svědomí a náboženského přesvědčení, jakož i dle čl. 16 odst. 1 Listiny, jenž zaručuje každému právo svobodně projevat své náboženství nebo víru.

Ústavní soud shledal ústavní stížnost důvodnou, avšak ústavnost zákonné povinnosti podrobit se určitému druhu očkování nepřezkoumával.¹⁰⁸ Ústavní soud dovodil, že povinné očkování je ve vztahu k základnímu právu stěžovatele svobodně projevat své náboženství nebo víru přípustným omezením tohoto základního práva, neboť jde o opatření v demokratické společnosti nezbytné pro ochranu veřejné bezpečnosti, zdraví a práv a svobod druhých.

Dále se Ústavní soud vyjádřil ve smyslu, že v takovém výjimečném případě by očkování nemělo být orgány veřejné moci sankcionováno či jinak vynucováno. Ústavní soud i v tomto případě zopakoval názor vyslovený ve výše uvedeném nálezu, a to že autonomie rodičů při rozhodování o zdravotnických zákrocích vůči jejich dětem není absolutní, ale naopak může být omezena, a to i tehdy, pokud rodiče nesouhlasí se zdravotnickým zákrokem z náboženských důvodů. Ústavní soud shrnul, že povinné očkování v obecné rovině je ústavně konformním omezením základního práva podle čl. 16 Listiny. „[Z]cela jinou otázkou ovšem představuje, zda je ústavně konformním omezením základního práva podle čl. 16 Listiny bezvýjimečné vynucování povinného očkování proti jakékoliv osobě, bez ohledu na individuální specifika případu a na motivaci, kterou má daná osoba ve svém rozhodnutí povinné očkování nepodstoupit.“

¹⁰⁸ „[T]olik jako obiter dictum k argumentaci stěžovatele nicméně Ústavní soud uvádí, že Úmluva o lidských právech a biomedicíně (vyhlášená pod č. 96/2001 Sb. m. s.), která je ve smyslu judikatury Ústavního soudu součástí ústavního pořádku České republiky [srov. náleze ze dne 25. 6. 2002 sp. zn. Pl. ÚS 36/01, vyhlášený pod č. 403/2001 Sb., Sbirka nálezů a usnesení Ústavního soudu (dále jen „Sb. n. u.“), svazek 26, náleze č. 80], zásadně nezakládá možnost Ústavního soudu přezkoumávat ústavnost či neústavnost zákonné povinnosti podrobit se určitému druhu očkování.“

Nutno podotknout, že takto formulovaný názor nebyl přijat ústavními soudci jednomyslně, k výše uvedenému nálezu připojil odlišné stanovisko soudce Jan Musil. Soudce v separátním vótu nesouhlasil se závěrem třetího senátu, že bylo porušeno základní právo stěžovatele ve smyslu čl. 16 Listiny: „[V] případě tak subjektivních, niterných a pro vnějšího pozorovatele skrytých hodnot, jako je náboženství a víra, není prakticky vůbec možné zjistit tato porovnávaná kritéria jinak než tím, že informace o nich poskytne samotná osoba, která se těchto chráněných hodnot dovolává.“ Stěžovatel podle jeho názoru sám nijak nekonkretizoval své náboženské vyznání, ani neuvedl, jaký zásah představuje povinné očkování pro jeho náboženské vyznání. Stěžovatel dokonce sám na dotaz soudu uvedl, že otázka náboženská je pro něj až druhotná, přičemž prioritou je pro něj skutečnost, že očkování škodí dětem. Konečně se soudce Musil neztotožnil s názorem, že by v případech odůvodněných náboženským vyznáním mělo být upuštěno od vynuucování a sankcionování porušení povinnosti podrobit děti povinnému očkování. Takový přístup by podle něj porušoval ústavní princip rovnosti před zákonem (čl. 1, čl. 3 odst. 1 Listiny).

2.3.2 Rituální obřízka

Další oblasti, kde se střetává právo rodičů na náboženskou výchovu s právy dítěte, je nepochybně problematika rituálních obřízek muslimských a židovských chlapců. V České republice tato problematika prozatím nebyla předmětem soudního sporu, ani veřejné diskuze, z české legislativy vysloveně nevyplývá zákaz rituální obřízky chlapců. Obřízka u mužů je v České republice běžně prováděna buď ze zdravotních nebo z estetických důvodů, česká legislativní úprava takovému zákroku nebrání.¹⁰⁹ S ohledem na rostoucí imigraci muslimů do České republiky je možné předvídat, že rituální obřízka chlapců se stane tématem natolik diskutovaným jako je tomu v Německu a Rakousku, na druhou stranu je nutno podotknout, že již dnes je v některých českých nemocnicích prováděna obřízka z náboženských důvodů zcela bez problémů.

¹⁰⁹ § 93 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník; zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách).

V Německu se obřízka muslimského chlapce se stala předmětem trestního řízení vedeného vůči lékaři, který ji provedl.¹¹⁰ Obvodní soud v Kolíně nad Rýnem (Amtsgericht Köln)¹¹¹ vedl trestní řízení proti lékaři, který v rámci své praxe provedl čtyřletému chlapci obřízku bez lékařské indikace, na přání jeho rodičů. Rodiče i lékař byli muslimského vyznání, obřízka byla provedena s odvoláním se na islámské tradice, jejichž součástí je obřízka chlapců, zpravidla v předškolním věku. Po zákroku však chlapec začal krváčet a matka ho odvedla do nemocnice, kde však kvůli jazykové bariéře došlo k nedorozumění a případem se začal zabývat státní zástupce.

V trestním řízení bylo znaleckým posudkem zjištěno, že lékař postupoval *lege artis*, krvácení je běžným úkazem po takovém zákroku. S ohledem na to, že nedošlo k pochybení ze strany lékaře a že zákrok byl proveden se souhlasem rodičů, soud lékaře zprostil viny. Ve svém odůvodnění uvedl, že v daném případě musí právo dítěte na tělesnou integritu ustoupit právu rodičů na výchovu, neboť zákrok byl proveden především v zájmu dítěte – pokud by chlapec obřízku nepodstoupil, mohl by být ve svém kulturně náboženském okolí stigmatizován a navíc obřízka má i další přednosti, především z hlediska hygieny a prevence některých onemocnění.

Odvoláním státního zástupce se tato kauza dostala před Zemský soud v Kolíně nad Rýnem (Landgericht Köln),¹¹² který sice lékaře rovněž neshledal vinným, jeho argumentace však byla jiná. Zemský soud argumentoval, že právo rodičů na náboženskou výchovu musí ustoupit před právem dítěte na tělesnou integritu. Ačkoli rodiče se zákrokem souhlasili, zákrok byl podle soudu v rozporu s nejlepším zájmem dítěte.

Zatímco soud první instance považoval obřízku za právně přípustnou, krajský soud tento závěr popřel. Soud lékaře zprostil viny s odůvodněním, že lékař si nebyl vědom svého protiprávního jednání, neboť na legálnost rituální obřízky v té době nepanoval jednotný názor. Roztříštěnost názorů mělo sjednotit právě toto soudní

¹¹⁰ Scheu, H.Ch. *Status a ochrana náboženských menšin*. In Scheu, H.Ch.; Kříž, J.; Děkanovská, K. (eds.). *Právní postavení náboženských menšin*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2013, str. 19.

¹¹¹ Rozhodnutí sp. zn. 528 Ds 30/11 ze dne 21.9.2011. Dostupné z WWW: <http://www.justiz.nrw.de/nrwe/ag_koeln/j2011/528_Ds_30_11_Urteil_20110921.html>

¹¹² Rozhodnutí sp. zn. 151 Ns 169/11 ze dne 7.5.2012. Dostupné z WWW: <http://www.justiz.nrw.de/nrwe/lgs/koeln/lg_koeln/j2012/151_Ns_169_11_Urteil_20120507.html>

rozhodnutí. Záhy po vydání rozhodnutí byl novelizován Občanský zákoník (Bürgerliches Gesetzbuch) a obřízka tak byla legalizována.¹¹³

2.4 Náboženská svoboda v kontextu vzdělání

Náboženská svoboda se v kontextu vzdělání projevuje ve třech aspektech. Tím prvním je vzdělávání a výchova duchovních, druhým provozování „církevních“ škol poskytujících všeobecné vzdělání a konečně posledním aspektem je výuka náboženství na státních (veřejných) školách.¹¹⁴ V této souvislosti bychom teoreticky mohli shledávat další aspekt náboženské svobody v zákazu diskriminace z důvodu náboženského vyznání při přístupu ke vzdělání.

Zaměříme-li se na českou právní úpravu, výše uvedený první aspekt, tedy právo na vzdělávání a výchovu duchovních vyplývá z čl. 16 odst. 1 Listiny. Toto právo je pak konkretizováno v zákoně o církvích a náboženských společnostech (§ 6 odst. 3 písm. a)).¹¹⁵ Zákon přiznává registrovaným církvím a náboženským společnostem právo vyučovat a vychovávat své duchovní i laické pracovníky ve vlastních školách a jiných zařízeních i na vysokých školách (či fakultách) bohosloveckých.¹¹⁶ Jelikož jde o oblast církevní autonomie, veřejná moc se musí zdržet jakýchkoli zásahů do charakteristiky výuky, personálního obsazení či požadavků kladených na studenty.¹¹⁷

¹¹³ § 1631 d německého Občanského zákoníku zní:

- (1) Osobní péče zahrnuje rovněž právo svolit k lékařsky provedené obřízce u chlapce, který není schopen učinit si vlastní názor a úsudek, a to i bez lékařské indikace, avšak za předpokladu, že bude provedena podle pravidel lékařské vědy. To neplatí, pokud by, i při zohlednění účelu, byl ohrožen zájem dítěte.
- (2) V prvních šesti měsících po narození dítěte mohou provádět obřízku podle odstavce 1 i osoby k tomu pověřené náboženskou společností, pokud k tomu byly zvláště vyškoleny, aniž by musely být lékaři, avšak za předpokladu, že jsou schopni provést obřízku srovnatelným způsobem.

¹¹⁴ Jäger, P. *Právo svobodně projevovat své náboženství a autonomie církví* (komentář k čl. 16 Listiny). In: Wagnerová, E.; Šimíček, V.; Langášek, T. aj. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s. 2012, str. 398.

¹¹⁵ Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech).

¹¹⁶ Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách).

¹¹⁷ Jäger, P. *Právo svobodně projevovat své náboženství a autonomie církví* (komentář k čl. 16 Listiny). In: Wagnerová, E.; Šimíček, V.; Langášek, T. aj. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s. 2012, str. 398.

Pokud jde o výše zmíněný druhý aspekt, tedy zřizování „církevních“ škol, je třeba vycházet z čl. 16 odst. 2 Listiny ve spojení s § 4 odst. 3 a především s § 7 odst. 1 písm. d) zákona o církvích a náboženských společnostech. Zákon právo zřizovat církevní školy označuje za zvláštní právo registrovaných církví a náboženských společností, ke kterému je třeba oprávnění. Tyto církevní školy pak spadají do působnosti školského zákona.¹¹⁸ Školy a školská zařízení však mohou zřizovat i ty registrované církve a náboženské společnosti, kterým nebylo přiznáno oprávnění k výkonu zvláštních práv, rozdíl pak spočívá ve financování takových škol.¹¹⁹

Konečně třetí aspekt, právo vyučovat náboženství na státních školách, vyplývá z čl. 16 odst. 3 Listiny. Ustanovení čl. 16 odst. 3 Listiny odkazuje na prováděcí zákonnou úpravu,¹²⁰ která stanoví podmínky vyučování náboženství na státních školách. Listina tedy připouští výuku náboženství na státních školách, v jiných školách než státních je věcí zřizovatele, zda takové vyučování umožní.¹²¹ Ustanovení čl. 16 odst. 3 Listiny je zároveň třeba chápat v tom smyslu, že výuku náboženství na státních školách nelze zákonem vyloučit,¹²² lze ji pouze omezit v intencích čl. 16 odst. 4 Listiny. Vyučování náboženství na státní škole však nesmí znamenat jakoukoli preferenci či diskriminaci náboženství, musejí být zachovány limity dané čl. 2 odst. 1, čl. 3 odst. 1 a 3 a čl. 15 Listiny.

Zákonem stanovujícím podmínky vyučování náboženství na státních školách je školský zákon. Zákon v § 15 odst. 1 stanoví, že ve školách lze v souladu se zásadami a cíli vzdělávání¹²³ vyučovat náboženství, přičemž tak mohou činit registrované církve a náboženské společnosti, kterým bylo přiznáno toto zvláštní právo.¹²⁴ Zákon dále stanoví, že náboženství se vyučuje jako nepovinný předmět,¹²⁵ pokud se k němu ve školním roce přihlásí alespoň 7 žáků školy. Žáci se musí přihlásit k výuce náboženství

¹¹⁸ Zákon č. 561/2004 Sb., zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

¹¹⁹ § 160 odst. 1 písm. b), § 162 odst. 1 zákona č. 561/2004 Sb.

¹²⁰ Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

¹²¹ Pavlíček, V. a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář. 2. díl. Práva a svobody.* Praha: Linde, 2002, str. 174.

¹²² Tamtéž.

¹²³ § 2 zákona č. 561/2004 Sb.

¹²⁴ § 7 odst. 1 písm. a) zákona č. 3/2002 Sb.

¹²⁵ Například v Rakousku platí povinná výuka náboženství pro členy církví a náboženských společností, žáci jsou z tohoto předmětu hodnoceni a náboženské vyznání se uvádí i na vysvědčení.

dané církve, nikoli k „výuce náboženství“ obecně.¹²⁶ Vyučovat náboženství může pověřený zástupce církve nebo náboženské společnosti, který splňuje předpoklady pro výkon činnosti pedagogického pracovníka,¹²⁷ přičemž pověření vydává statutární orgán církve nebo náboženské společnosti.

Jak už bylo uvedeno výše, právo vyučovat náboženství na státních školách je zvláštním právem registrovaných církví a náboženských společností, ke kterému musejí mít tyto církve a náboženské společnosti oprávnění (§ 7 odst. 1 písm. a) zákona o církvích a náboženských společnostech). Bez tohoto oprávnění přichází v úvahu výuka náboženství pouze na jiných než státních školách.

Zatímco výše uvedené dimenze náboženské svobody nepůsobí v praxi větší problémy, lze předpokládat, že v budoucnu bude působit potíže spíše otázka možné diskriminace z důvodu náboženského vyznání, konkrétně v souvislosti s nošením islámského šátku ve veřejných školách. Země s početnými muslimskými menšinami jako jsou Francie, Švýcarsko, Německo či Rakousko, mají s touto problematikou již bohaté zkušenosti. Přítomností náboženských symbolů ve veřejných školách se zabývaly nejvyšší soudy včetně soudů ústavních, některé kauzy se staly předmětem rozhodování i Evropského soudu pro lidská práva. V České republice se téma islámského šátku ve veřejných školách otevřelo až v roce 2013 v souvislosti s vyloučením dvou dívek muslimského vyznání z veřejné zdravotní školy kvůli nošení islámského šátku. Tento případ, kterým se zabývala veřejná ochránkyně práv Anna Šabatová,¹²⁸ bude podrobněji rozebrán v následující kapitole.

¹²⁶ Kříž, J. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. 1.vydání. Praha: C.H. Beck, 2010, str. 99.

¹²⁷ Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů.

¹²⁸ Zpráva o šetření ve věci zákazu nošení pokrývek hlavy ve střední zdravotnické škole ze dne 2.července 2014, sp. zn. 173/2013/DIS/EN.

2.5 Otázka náboženských symbolů ve veřejném prostoru

Otázka náboženské svobody se v posledních letech stává stále častěji předmětem rozhodování nejvyšších soudů, včetně soudů ústavních, zejména pak v západní Evropě. Západní Evropa se již od 50. let, intenzivněji pak od 70. let, minulého století potýká s velkým přílivem cizinců (zejména muslimů) z bývalých kolonií. Příliv přistěhovalců z odlišných kulturních a náboženských okruhů se neobešel bez problémů. V této souvislosti se stal velmi oblíbeným a často používaným pojmem výraz „kulturní konflikt“, který vyjadřuje rozpor mezi tradiční většinovou společností v evropských zemích a přistěhovalci z odlišného kulturního i náboženského prostředí.¹²⁹ Kulturní konflikt tak například představuje otázka stavby mešit a minaretů, nošení muslimských šátků ve školách a ve veřejných prostorech, polygamie, nucené manželství, obřízka či rituální usmrcování zvířat v souladu s náboženskými předpisy. Kulturní konflikty se prolínají veřejnou i soukromou sférou.

Zřejmě nejčastějším předmětem diskusí a konfliktů se stalo nošení islámského šátku. Řada soudních řízení vedených před soudy jednotlivých zemí, včetně Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) dokazuje, že nošení šátku ve veřejném prostoru má především právní dimenzi.¹³⁰ Soudy otázku nošení islámského šátku vnímaly z perspektivy základních lidských práv, a to konkrétně náboženské svobody, přičemž potvrdily, že za určitých podmínek může být tato svoboda omezena ve prospěch převažujících zájmů společnosti.¹³¹

ESLP se problematikou muslimského šátku opakovaně zabýval, za nejvýznamnější případy lze jistě považovat případ *Dahlab proti Švýcarsku*¹³² a *Leyla Şahin proti Turecku*.¹³³ V prvně jmenovaném případě byla stěžovatelkou učitelka (Švýčarka), která konvertovala k islámu a začala nosit muslimský šátek, a to i ve škole.

¹²⁹ Scheu, H.Ch. *Pojem kulturního konfliktu*. In: Scheu, H.Ch. (ed.). *Migrace a kulturní konflikty*. Praha: Auditorium, 2011, str. 17.

¹³⁰ Scheu, H.Ch.; Wieshaider W. *Nošení nikábu v soudní síni. Pohled rakouského nejvyššího soudu na postavení příslušnic muslimské menšiny*. In: Baršová, A.; Kuklík, J.; Petráš, R. aj. *Aktuální problémy právního postavení menšin v České republice. Sborník příspěvků z odborného semináře Menšiny a právo v České republice, Praha 2010*. 1.vydání. Praha: Úřad vlády České republiky, str. 103.

¹³¹ Scheu, H.Ch. *Evropský soud pro lidská práva a islámský šátek. Náboženská svoboda versus sekularismus*. In: *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica 2/2009*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2010, str. 7-8.

¹³² *Dahlab proti Švýcarsku*, rozhodnutí ESLP ze dne 15.února 2001 (stížnost č. 42393/98).

¹³³ *Leyla Şahin proti Turecku*, rozhodnutí ESLP ze dne 10.listopadu 2005 (stížnost č. 44774/98).

Po výzvě školní inspekce, aby při vyučování šátek odložila, se odmítla takovému požadavku podrobit a následně byla propuštěna s odvoláním se na princip náboženské neutrality ve školách. Paní Dahlab se před ESLP dovolávala porušení svobody náboženského vyznání dle čl. 9 Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod.¹³⁴ ESLP sice připustil, že svoboda náboženského vyznání paní Dahlab byla dotčena, avšak akceptoval, že omezení nosit muslimský šátek během výuky sleduje legitimní cíl ochrany práv a svobod jiných. Soud tak shledal takový zásah do náboženské svobody za přiměřený, neboť učitelka mohla takovým „mocným vnějším symbolem“ ovlivnit náboženskou svobodu svých žáků, kteří v tomto útlém věku (4-8 let) mohou být snadněji ovlivněni než žáci starší.¹³⁵

V druhém případě *Leyla Şahin proti Turecku* byla stěžovatelkou studentka istanbulské univerzity, kde byl přijat zákaz nošení muslimského šátku.¹³⁶ Leyla Şahin se odmítla tomuto zákazu podrobit s poukazem na právo svobody vyznání. ESLP se i v tomto případě zabýval přiměřeností takového opatření s ohledem na práva a svobody ostatních a uchování veřejného pořádku. ESLP došel k závěru, že v demokratické společnosti, vyznačující se pluralitou názorů, může být omezení projevů náboženské svobody jedince nutné pro vytvoření souladu mezi těmito jednotlivými skupinami.¹³⁷ ESLP vzal při svém rozhodování v potaz i specifika turecké společnosti, kde je muslimský šátek nejen symbolem náboženským, ale i politickým. Soud se

¹³⁴ Čl. 9 EÚLP zní: (1) Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání; toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním náboženských úkonů a zachováváním obřadů.

(2) Svoboda projevat náboženské vyznání a přesvědčení může podléhat jen omezením, která jsou stanovena zákony a která jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.

¹³⁵ „[T]he Court accepts that it is very difficult to assess the impact that a powerful external symbol such as the wearing of a headscarf may have on the freedom of conscience and religion of very young children. The applicant’s pupils were aged between four and eight, an age at which children wonder about many things and are also more easily influenced than older pupils. In those circumstances, it cannot be denied outright that the wearing of a headscarf might have some kind of proselytising effect, seeing that it appears to be imposed on women by a precept which is laid down in the Koran and which, as the Federal Court noted, is hard to square with the principle of gender equality. It therefore appears difficult to reconcile the wearing of an Islamic headscarf with the message of tolerance, respect for others and, above all, equality and non-discrimination that all teachers in a democratic society must convey to their pupils.”

¹³⁶ Turecká republika v té době prosazovala tvrdou sekularizaci veřejného prostoru. Situace se změnila s nástupem vlády Recepta Tayyipa Erdoğana, která se zasadila o zrušení zákazu nošení muslimského šátku státními zaměstnankyněmi a studentkami škol, včetně univerzit.

¹³⁷ „[I]n democratic societies, in which several religions coexist within one and the same population, it may be necessary to place restrictions on freedom to manifest one’s religion or belief in order to reconcile the interests of the various groups and ensure that everyone’s beliefs are respected.”

přiklonil k názoru, že zákaz nošení muslimského šátku ve veřejném prostoru chrání práva a svobody zejména těch žen, které se v zemi, jejíž obyvatelstvo je z velké části islámského vyznání, rozhodnou šátek nenosit.¹³⁸ Stěžovatelka žádala o postoupení případu Velkému senátu ESLP, ten však uvedený závěr senátu potvrdil.

Před deseti lety uvedl Bobek v článku o náboženských symbolech ve veřejném prostoru¹³⁹ následující: „[...] Evropou prochází vzrušená soudní a politická debata o úloze náboženských symbolů ve veřejném prostoru. Česká republika prozatím zůstala, díky dekadám uzavřenosti a své etnické a (ne)náboženské homogenitě, podobných debat ušetřena. Otázkou je, jak dlouho tomu tak ještě bude.“ Jak je vidět, ani Česká republika nezůstala těchto debat ušetřena a Bobkovo proroctví se tak naplnilo. Debata se otevřela před dvěma lety v souvislosti s vyloučením dvou dívek ze střední zdravotní školy kvůli nošení islámského šátku.

2.5.1 Zákaz nošení pokrývek hlavy ve střední zdravotnické škole

U nás dosud prvním případem vyloučení dívek z veřejné školy z důvodu nošení islámského šátku se zabývala veřejná ochránkyně práv Anna Šabatová.¹⁴⁰ Stěžovatelkou byla azylantka původem ze Somálska, která začala studovat na střední zdravotnické škole. Školní řád však zapovídal nošení jakýchkoli pokrývek hlavy, pročež stěžovatelka zanechala studia, neboť tomuto požadavku nemohla pro svou víru vyhovět – je muslimského vyznání a nosí tzv. „hidžáb“.

¹³⁸ „[...] in addition, like the Constitutional Court ..., the Court considers that, when examining the question of the Islamic headscarf in the Turkish context, it must be borne in mind the impact which wearing such a symbol, which is presented or perceived as a compulsory religious duty, may have on those who choose not to wear it. As has already been noted (see *Karaduman*, decision cited above, and *Refah Partisi (the Welfare Party) and Others*, cited above, § 95), the issues at stake include the protection of the ‘rights and freedoms of others’ and the ‘maintenance of public order’ in a country in which the majority of the population, while professing a strong attachment to the rights of women and a secular way of life, adhere to the Islamic faith. Imposing limitations on freedom in this sphere may, therefore, be regarded as meeting a pressing social need by seeking to achieve those two legitimate aims, especially since, as the Turkish courts stated ..., this religious symbol has taken on political significance in Turkey in recent years.”

¹³⁹ Bobek, M. *Náboženské symboly ve veřejném prostoru aneb „Desatero v soudní síni nevyvěšiš, tvář svoji šátkem nezahalíš“*. Právní fórum 12/2005, str. 473.

¹⁴⁰ Zpráva o šetření ve věci zákazu nošení pokrývek hlavy ve střední zdravotnické škole ze dne 2.července 2014, sp. zn. 173/2013/DIS/EN.

Stěžovatelka v podnětu uvedla, že ji ředitelka školy donutila podepsat sdělení o zanechání vzdělávání, a to z důvodu nošení hidžábu, muslimského šátku zakrývajícího vlasy, krk a poprsí. Stěžovatelka se dovolávala porušení Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, Listiny základních práv a svobod, antidiskriminačního zákona a školského zákona. Rozpor s právem, vnitrostátním i mezinárodním, stěžovatelka namítá i ve vztahu k obecně formulovanému ustanovení školního řádu, podle kterého se žák musí ve škole pohybovat bez jakékoli pokrývky hlavy.

Ředitelka školy se bránila tvrzením, že studentka odmítla sundat pokrývky hlavy a její rozhodnutí o zanechání studia bylo naprosto svobodné. Tvrzení ředitelky školy a stěžovatelky se rozcházejí v otázce, zda obě nově nastupující dívky souhlasily s odložením šátku ještě před nástupem do školy či nikoli. Stěžovatelka tvrdila, že o zákazu nošení pokrývky hlavy ve škole nevěděla, kdyby tomu tak bylo, do školy by nenastoupila. Naopak ředitelka školy tvrdila, že se s oběma dívkami domluvila na tom, že ve škole šátek nosit nebudou, neboť takové chování není společenské.

Pražský inspektorát České školní inspekce, na který se stěžovatelka obrátila, shledal její stížnost z hlediska porušení zásady rovného přístupu jako nedůvodnou. Případem se pak zabývala veřejná ochránkyně práv.

Veřejná ochránkyně práv dovodila, že v českém právním řádu neexistuje zákonné omezení náboženských symbolů v systému vzdělávání, ani ve veřejném prostoru obecně. V obecné rovině lze na tuto problematiku vztáhnout § 7 antidiskriminačního zákona,¹⁴¹ který připouští rozdílné zacházení z důvodu náboženského vyznání a víry, je-li odůvodněno legitimním cílem a prostředky k jeho dosažení jsou přiměřené a nezbytné. Veřejná ochránkyně práv označila za nepřípustné, aby užívání náboženských symbolů bylo vyloučeno školním řádem či dokonce rozhodnutím ředitele školy. Náboženskou svobodu lze omezit jen na základě zákona, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých (čl. 16 odst. 4 Listiny). Školní řád, zakazující nošení pokrývek hlavy ve škole, směřoval zejména na kšiltovky a kapuce jakožto projev nespolečenského chování. Na nošení muslimského šátku, jakožto projev náboženského vyznání, je však třeba nahlížet jinak, v takovém případě nemůže

¹⁴¹ Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon).

jít o porušení společenské normy. Požadavek na dodržování společenského chování nelze podřadit pod legitimní cíl ochrany mravnosti ve smyslu Listiny.

Veřejná ochránkyně práv se v tomto případě vyslovila proti zákazu nošení náboženských symbolů ve školách. Byť nejde o soudní rozhodnutí, lze tomuto rozhodnutí přisoudit precedenční význam, neboť český právní řád otázku náboženských symbolů ve veřejných prostorech dosud neupravuje.

2.5.2 Vyvěšování krucifixu ve třídách

Dosud byla řeč jen o muslimském šátku, jakožto náboženském symbolu, který je v evropském veřejném prostoru jakýmsi „cizím“ prvkem. Předmětem soudních sporů se ale stalo i vyvěšování křížů ve školách či v soudních síních.

V roce 1995 se německý Spolkový ústavní soud zabýval ústavní stížností rodičů, zastánců antropozofické filozofie, kteří se vyslovili proti povinnosti vyvěšování křížů ve veřejných základních školách v Bavorsku.¹⁴² Stěžovatelé namítali, že jejich děti jsou nuceny se během vyučování dívat na vyobrazení umírajícího mužského těla (popř. holý kříž), jsou vystavovány vlivu křesťanství, což je v rozporu s představami rodičů o výchově jejich dětí.

Spolkový ústavní soud dovodil, že vyvěšování křížů ve veřejných školách porušuje čl. 4 odst. 1 Základního zákona, který stanoví nedotknutelnost svobody víry, svědomí a náboženského a světonázorového vyznání a zároveň zaručuje nerušený výkon náboženství. Podle názoru Spolkového ústavního soudu je věcí každého, nikoliv státu, zda se rozhodne pro určitou víru či nikoliv. Z čl. 4 odst. 1 Základního zákona (Grundgesetz) nevyplývá jen povinnost státu nevměšovat se do náboženského přesvědčení jednotlivce, ale i závazek státu zajistit volný prostor, ve kterém se může osobnost jednotlivce v oblasti náboženství a světonázoru rozvíjet. Stát má zároveň povinnost chránit tento prostor před útoky či překážkami ze strany vyznavačů jiných vyznání či konkurenčních náboženských skupin. Soud zastal názor, že krucifix není kulturním symbolem, nýbrž symbolem náboženským a jeho vyvěšování tak lze chápat jako uznání křesťanství za státní náboženství.

¹⁴² Usnesení Spolkového ústavního soudu sp. zn. 93,1 ze dne 16.května 1995. Dostupné také z WWW: <http://www.rechtsanwaltmoebius.de/urteil/bverfg_1-bvr-1087-91_krucifix.html>

O patnáct let později se touto problematikou zabýval i Evropský soud pro lidská práva ve věci *Lautsi a ostatní proti Itálii*.¹⁴³ Na základě dekretů z 20.let byla v Itálii stanovena povinnost vyvěšovat kříže ve veřejných školách. Proti této praktice se obrátila paní Lautsi, původem z Finska, jejíž dvě děti navštěvovaly státní školu v Itálii. Ze své pozice jakožto nevěřící se v zájmu svých dětí dovolávala porušení práva na vzdělání a práva na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Soud dovedl, že přítomnost kříže ve třídách, jakožto náboženského symbolu, může být emočně nepříjemná pro studenty jiného vyznání či bez vyznání. Senát ESLP dal stěžovatelce jednomyslně za pravdu.

Takový názor však neobstál před Velkým senátem ESLP. Velký senát zdůraznil, že stát nesmí ve vztahu k žákům provádět indoktrinaci, avšak krucifix označil za poměrně pasivní symbol, jehož role není srovnatelná s aktivním šířením náboženství ze strany státu. Jelikož v otázce náboženských symbolů neexistuje v Evropě konsenzus, je zde poměrně široký prostor pro uvážení jednotlivých států, jak s náboženskými symboly ve veřejném prostoru naloží. Závěry ESLP v této věci jsou přinejmenším překvapující, když senátní rozhodnutí vyznělo jednomyslně proti vyvěšování křížů ve školách a Velký senát došel většinovým rozhodnutím ke stanovisku zcela opačnému.¹⁴⁴

Lze shrnout, že v případech, kdy by určité náboženství mohlo být přičítáno státu, stát v zájmu zachování náboženské neutrality a smíru mezi jednotlivými skupinami náboženské symboly zakazuje.¹⁴⁵

¹⁴³ *Lautsi a ostatní proti Itálii*, rozhodnutí ESLP ze dne 18.března 2011 (stížnost č. 30814/06).

¹⁴⁴ Kühn v této souvislosti poukazuje na zajímavé stanovisko irské soudkyně Ann Power: „[S]enát správně odkázal na povinnost státu zajistit konfesní neutralitu ve veřejné výchově (§ 56). Pokračoval však nesprávně směrem, který v podstatě nadřadil jednu ideologii (nebo soustavu myšlenek) nad všechny jiné náboženské a / nebo filozofické světonázory. Neutralita předpokládá pluralitu názorů ze strany států, nikoliv sekularismus. Zakládá respekt pro všechny světonázory spíše než preference jen pro jeden z nich. Podle mne senátní rozhodnutí do očí bije svou neschopností uznat, že sekularismus (který byl stěžovatelčinou preferovanou vírou nebo světonázorem) je v podstatě jen jednou z mnoha ideologií. Preference sekularismu nad alternativními světonázory – ať již náboženskými, filozofickými nebo jinými – není neutrálním řešením.“

¹⁴⁵ Bobek, M. *Náboženské symboly ve veřejném prostoru aneb „Desatero v soudní síni nevyvššíš, tvář svoji šátkem nezahalíš“*. Právní fórum 12/2005, str. 473.

3. Náboženská svoboda v judikatuře Ústavního soudu

3.1 Nález sp. zn. Pl. ÚS 6/02

Nález sp. zn. Pl. ÚS 6/02 ze dne 27. listopadu 2002 (vyhlášen pod č. 4/2003 Sb.) byl v této práci zmíněn již několikrát, a to v různých souvislostech. Jedná se o zcela klíčový nález Ústavního soudu ve věci vztahu státu k církvím a náboženským společnostem. Ústavní soud se ve své judikatuře týkající se náboženské svobody opakovaně vrací k argumentaci použité ve výše uvedeném nálezu, kterému tak lze nepochybně přiznat precedenční význam. Dále bude uvedený nález analyzován jako celek.

Záhy po nabytí účinnosti „nového“ zákona o církvích a náboženských společnostech,¹⁴⁶ který nahradil dosavadní zákon č. 308/1991 Sb., se skupina 21 senátorů obrátila na Ústavní soud s návrhem na zrušení tohoto zákona jako celku, popřípadě na zrušení jeho vybraných ustanovení.

Senátoři v návrhu vyslovili, že pokud by Ústavní soud nevyhověl návrhu na zrušení celého zákona, navrhuje zrušení jen dotčených ustanovení.¹⁴⁷ Navrhovatelé měli za to, že napadený zákon jako celek, případně jeho jednotlivá ustanovení, jak byla uvedena, odporují ustanovení čl. 4 odst. 4, čl. 15 a čl. 16 Listiny základních práv a svobod, čl. 18 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, čl. 9 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a čl. 1 Ústavy České republiky.

Navrhovatelé uvedli, že zákon č. 3/2002 Sb. oproti dosavadní právní úpravě snižuje standard ochrany náboženské svobody a zavádí do soukromé sféry občanů nadbytečnou státní ingerenci. Navrhovatelé se vyslovili ve smyslu, že zákon č. 3/2002 Sb. církev a náboženské společnosti znevýhodňuje oproti jiným právnickým osobám tím, že se stávají právnickou osobou až registrací podle tohoto zákona. Navrhovatelé

¹⁴⁶ Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech).

¹⁴⁷ § 6 odst. 1 a 2, § 11, § 16, § 20, § 21, § 22 odst. 1 písm. d), § 26, § 27 odst. 4 a 5, § 28 odst. 4 a 5 a § 29 v části „a Rejstříku církevních právnických osob“ (tzv. zrušení v širším rozsahu), nebo – případně i bez odkladu vykonatelnosti zrušujícího výroku – ustanovení § 6 odst. 1, § 6 odst. 2 v části „za účelem organizace, vyznávání a šíření náboženské víry jako právnické osoby“, § 11 odst. 1 písm. b) a c), § 16 odst. 2 až 5, § 20 odst. 1 písm. f), § 21 odst. 1 písm. a) a b), § 22 odst. 1 písm. d), § 26 odst. 1 písm. b) až d), § 26 odst. 2, 4 a 5, § 27 odst. 4 a 5, § 28 odst. 4 a 5 a § 29 v části „a Rejstříku církevních právnických osob“ (tzv. zrušení v užším rozsahu).

rovněž rozporovali omezení církví a náboženských společností zakládat církevní právnické osoby jen za účelem organizace, vyznávání a šíření náboženské víry, neboť je tím znemožněn výkon celé řady činností, které církve a náboženské společnosti dosud běžně vykonávaly (např. charitativní a humanitární činnost, zdravotní péče). Skupina senátorů rovněž považovala za nepřípustné, aby církve a náboženské společnosti mohly využívat zisk z podnikání pouze k naplnění cílů jejich činnosti. Navrhovatelé dále považovali za protiústavní to, že přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv církvi a náboženské společnosti je podmíněno tím, že musí řádně plnit závazky vůči státu a třetím osobám a zveřejňovat výroční zprávy, což fakticky zavádí státní dohled nad soukromým financováním církve a náboženské společnosti, a to i v době, kdy nedostávají žádné státní příspěvky.

Ústavní soud se zabýval stanovisky nejen zástupců církví,¹⁴⁸ ale i stanovisky Poslanecké sněmovny, Senátu a Ministerstva kultury. K nálezu byla připojena dvě separátní vóta dvou soudců Ústavního soudu.

Ústavní soud pojal své odůvodnění poměrně zešíroka, nejprve se vyjádřil v obecné rovině k jednotlivým ústavním principům náboženské svobody v ústavním pořádku České republiky. Ústavní soud konstatoval, že Česká republika je laickým státem.¹⁴⁹ Podle čl. 2 odst. 1 Listiny se stát nesmí vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání. Česká republika tak musí akceptovat a tolerovat náboženský pluralismus, nemůže žádný náboženský směr ani diskriminovat ani zvýhodňovat.

Ústavní soud dále shrnul obsah čl. 15 a 16 Listiny a vyslovil, že na rozdíl od svobody svědomí a náboženského vyznání, které jsou neomezené, lze svobodu výkonu náboženství nebo víry omezit zákonem z uvedených důvodů. Ústavní soud se dále zabýval dvojí povahou náboženské svobody: „[Z] toho je zřejmé, že náboženskou svobodu lze zásadně vymežit především jako forum internum (čl. 15 odst. 1 Listiny), tzn. jako svobodu každého vyznávat určité náboženství a víru, do níž není možno ze strany třetích osob a zejména veřejné moci zasahovat. Jde o tzv. status negativus, resp. libertatis (G. Jellinek), charakteristického vymezením svobodného prostoru jedince, do něhož veřejná moc nemůže vstupovat. Zároveň však je zřejmé, že omezení náboženské

¹⁴⁸ Ústavní soud si vyžádal stanoviska Ekumenické rady církví v České republice a České biskupské konference, k jejímuž vyjádření bylo připojeno i vyjádření Sdružení Česká katolická charita.

¹⁴⁹ Termín „laický stát“ nezmiňuje ani Ústava ani Listina základních práv a svobod, Ústavní stát tuto doktrínu odvodil z díkce čl. 2 odst. 1 Listiny.

svobody na forum internum je nepostačující, neboť již pojmovým znakem náboženské svobody je právo každého projevit svoje náboženské vyznání navenek, přirozeně při respektování omezujících kautel stanovených v čl. 16 odst. 4 Listiny.“

Ústavní soud dovodil, že z uvedených principů vyplývá rovněž autonomie církví a náboženských společností, která spočívá především v tom, že stát do jejich činnosti nesmí zasahovat. Za předpokladu, že se aktivita církví omezí na vnitřní záležitosti, není možné tato opatření přezkoumávat státními soudy.¹⁵⁰

Ústavní soud shledal návrh na zrušení celého zákona č. 3/2002 Sb. nedůvodným a z toho důvodu se zabýval jen návrhem na zrušení jednotlivých ustanovení zákona. Konkrétně šlo o ustanovení týkající se podmíněnosti vzniku církevních právnických osob registrací ze strany státu,¹⁵¹ ustanovení o evidenci církevních právnických osob,¹⁵² ustanovení o zrušení oprávnění k výkonu zvláštních práv, pokud registrovaná církev a náboženská společnost nezveřejňuje každoročně výroční zprávu,¹⁵³ dále pak ustanovení omezující podnikání církví a náboženských společností¹⁵⁴ a konečně ustanovení umožňující zrušit evidenci církevní právnické osoby, pokud registrovaná církev a náboženská společnost nedoplní potřebné údaje ve lhůtě jednoho roku od účinnosti tohoto zákona.¹⁵⁵ V ostatních částech Ústavní soud návrh zamítl s tím, že rozpory vyplývající z řady dalších sporných ustanovení zákona lze překlenout ústavně konformním výkladem.

K otázce konstitutivnosti účinků registrace církví a náboženských společností se Ústavní soud vyjádřil v tom smyslu, že existence řady církví a náboženských společností vyplývá často z práva kanonického či mezinárodního, nikoli z práva státního. Státní moc tak nemůže mít ambice tyto instituce právně regulovat (včetně jejich konstituování), může jen omezovat jejich činnost v případech stanovených čl. 16 odst. 4 Listiny. Registrace má tedy pouze funkci stanovení podmínek působení a právně relevantní činnosti církví a náboženských společností v České republice. Ústavní soud zároveň poukázal na existenci katolické církve, jejíž právní subjektivitu považuje

¹⁵⁰ Ústavní soud výslovně odkázal na rozhodnutí německého Spolkového ústavního soudu (Bundesverfassungsgericht) ve věci sp. zn. 18/385.

¹⁵¹ § 6 odst. 1 zákona č. 3/2002 Sb.

¹⁵² § 6 odst. 2 zákona č. 3/2002 Sb.

¹⁵³ § 21 odst. 1 písm. b) zákona č. 3/2002 Sb.

¹⁵⁴ § 27 odst. 5 věty druhé v části „a dosažený zisk smí být použit jen k naplnění cílů činnosti církve a náboženské společnosti“ zákona č. 3/2002 Sb.

¹⁵⁵ § 28 odst. 5 zákona č. 3/2002 Sb.

za nespornou, a tudíž do ní vnitrostátní právní řád nemůže nijak zasahovat nebo ji zpochybňovat.¹⁵⁶ Ústavní soud uvedl, že obdobným způsobem je třeba nahlížet i na otázku zrušení registrace církve a náboženské společnosti. Je-li stát oprávněn stanovit podmínky působení a právně relevantní činnosti církví a náboženských společností, pak má rovněž právo stanovit podmínky pro odnětí možnosti toho působení církví a náboženských společností v případě porušení stanovených podmínek.

Ústavní soud se dále zabýval problémem evidence církevních právnických osob. Z ustanovení § 6 odst. 2 zákona č. 3/2002 Sb. vyplývá, že církevní právnické osoby mohou být zřizovány jen za účelem organizace, vyznávání a šíření náboženské víry. Ústavní soud došel k závěru, že toto restriktivní pojetí je v rozporu s cílem a smyslem církví a náboženských společností, neboť jejich aktivity nelze omezit jen na výkon náboženství, církve a náboženské společnosti přirozeně působí v řadě dalších oblastí, čímž vytvářejí předpoklad fungování občanské společnosti. Takové omezení je v rozporu s čl. 16 odst. 2 Listiny, zaručujícím církvím a náboženským společnostem právo zřizovat řeholní a jiné církevní instituce nezávisle na státních orgánech, zatímco ustanovení § 6 odst. 2 podmiňuje vznik církevních právnických osob evidencí ze strany státu. Takové omezení není ospravedlnitelné ani z důvodů stanovených v čl. 16 odst. 4 Listiny.

Ústavní soud zároveň konstatoval, že právo sdružovat se v církvích a náboženských společnostech představuje zvláštní formu výkonu sdružovacího práva. Soud namítl, že běžná sdružení¹⁵⁷ mají právo zřizovat tzv. vedlejší právnické osoby disponující právní subjektivitou, aniž by byla nutná jejich akceptace ze strany státu. Zákonný požadavek na evidenci církevních právnických osob se tudíž jeví jako neopodstatněný.

Současně s ustanovením § 6 odst. 2 zákona č. 3/2002 Sb. posuzoval Ústavní soud i s ním související ustanovení § 28 odst. 5, který umožňuje zrušit evidenci církevní právnické osoby, pokud registrovaná církev a náboženská společnost ve stanovené lhůtě nepředloží údaje o církevní právnické osobě. Uvedená ustanovení shledal Ústavní soud v rozporu s čl. 16 odst. 2 a odst. 4 a z tohoto důvodu je zrušil.

¹⁵⁶ V odlišném stanovisku soudci Holländer a Malenovský zastali názor, že katolická církev má zcela výjimečné postavení, a proto nemůže sloužit jako vzor pro obecnou právní úpravu.

¹⁵⁷ Sdružení podle v současnosti již neúčinného zákona č. 83/1990 Sb.

Ostatní v návrhu uvedená ustanovení týkající se náležitostí návrhu na evidenci (§ 16), rejstříku církevních právnických osob (§ 20, § 29), zrušení evidence církevní právnické osoby a jejího zániku (§ 26) je dle názoru Ústavního soudu možné interpretovat v tom smyslu, že „[n]epodmiňují právní vznik a zánik církevních právnických osob konstitutivním právním aktem státního orgánu, nýbrž že jejich evidence má toliko deklaratorní povahu a uvedené funkce informační a ochrany práv třetích osob.“

Předmětem rozhodování Ústavního soudu byly podmínky přiznání a zrušení oprávnění k výkonu zvláštních práv (§ 11, § 21 zákona č. 3/2002 Sb.), které Ústavní soud neshledal jako protiústavní s výjimkou ustanovení § 21 odst. 1 písm. b), podle kterého může ministerstvo zrušit oprávnění k výkonu zvláštních práv, pokud registrovaná církev a náboženská společnost nezveřejňuje každoročně výroční zprávu podle § 7 odst. 3 zákona č. 3/2002 Sb. Uvedenou úpravu shledal Ústavní soud v rozporu s principem proporcionality, jež nerespektuje vyváženost vztahu mezi porušením práva ze strany církve a náboženské společnosti a mezi sankcí uplatňovanou státem. Ústavní soud zrušil ustanovení § 21 odst. 1 písm. b) zákona č. 3/2002 Sb. pro rozpor s čl. 16 Listiny.

Konečně označil Ústavní soud za protiústavní i ustanovení § 27 odst. 5 věty druhé zákona č. 3/2002 Sb., jež stanoví, že podnikání a jiná výdělečná činnost církve a náboženské společnosti mohou být pouze její doplňkovou výdělečnou činností a dosažený zisk smí být použit jen k naplnění cílů činnosti církve a náboženské společnosti. Uvedené ustanovení znemožňuje církvim a náboženským společnostem použít dosažený zisk k jiným než zákonem vymezeným činnostem. Dle názoru Ústavního soudu je druhá věta tohoto ustanovení v rozporu s čl. 4 odst. 4 Listiny ve spojení s čl. 16 odst. 2 a s čl. 11 odst. 1 Listiny a jako takovou ji zrušil.

Ačkoli uvedený nález Ústavního soudu příliš nenarušil text zákona o církvích a náboženských společnostech, ve dvou záležitostech významně prolomil jeho koncepci.¹⁵⁸ Původní znění zákona č. 3/2002 Sb. důsledně oddělovalo to, co je dle zákonodárce typicky církevní od činností vykonávaných také jinými subjekty. Tím, že Ústavní soud zrušil ustanovení o evidenci církevních právnických osob pouze za účelem duchovní činnosti a také ustanovení znemožňující reinvestice do samostatného

¹⁵⁸ Příbyl, S. *Význam nálezu Ústavního soudu ČR č. 4/2003 Sb. pro vývoj vztahu státu a církvi v ČR*. *Revue církevního práva* č. 3/2004, str. 211.

podnikání církví, sice zůstal zachován etatistický charakter zákona, avšak nejvyhraněnější prvky byly zrušeny.

3.1.1 Odlišné stanovisko k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 6/02

K výše uvedenému nálezu Ústavního soudu připojili soudci Holländer a Malenovský odlišné stanovisko. Ačkoli autoři tohoto separátního vóta sdílejí ve věci samé názor většinového vóta, uplatnili odlišné stanovisko toliko k odůvodnění nálezu.

Soudci se v odlišném stanovisku zaměřili především na odůvodnění ústavnosti klíčového ustanovení § 6 odst. 1 zákona č. 3/2002 Sb.¹⁵⁹ Podle většinového názoru Ústavního soudu uvedené ustanovení vyvolává zdání, že vnitrostátním správním aktem dochází k právnímu vzniku a přiznání právní způsobilosti církví a náboženských společností. Dle odůvodnění nálezu toto však neodpovídá povaze řady církví a náboženských společností, jejichž právní existence často vyplývá z kanonického či mezinárodního práva. Jako příklad uvádí Ústavní soud katolickou církev, která je však podle autorů odlišného stanoviska v poměru k ostatním církvím naprostou výjimkou a nemůže sloužit jako model pro obecnou právní úpravu. Ačkoli je v odůvodnění nálezu dikce tohoto ustanovení kritizována, Ústavní soud došel k závěru, že tyto nedostatky lze překlenout ústavně konformní interpretací. Autoři odlišného stanoviska tuto argumentaci označují za nepřesnou a nepřesvědčivou.

Soudci Holländer a Malenovský se dále věnují otázce uznání právní subjektivity církví a náboženských společností Českou republikou v případě, že tato subjektivita byla založena jiným právním řádem. Soudci oponují tím, že neexistuje žádná norma, která by přikazovala České republice, aby respektovala právní subjektivitu církve či náboženské společnosti, které konstituoval jiný normotvůrce, ať už jde o církevní řád nebo právní řád jiného státu. Povinnost České republiky uznat určité postavení církve, které jí přiznává cizí právní řád, by mohla vyplývat toliko ze smluvního ujednání s tímto jiným státem.

Autoři odlišného stanoviska věnují pozornost rovněž odůvodnění zrušení ustanovení § 6 odst. 2 zákona č. 3/2002 Sb. Většinové votum odůvodňuje zrušení

¹⁵⁹ Ustanovení § 6 odst. 1 zákona č. 3/2002 Sb. zní: „Církev a náboženská společnost se stává právnickou osobou registrací (dále jen „registrovaná církev a náboženská společnost“) podle tohoto zákona, pokud tento zákon nestanoví jinak.“

tohoto ustanovení právem církví a náboženských společností zřizovat řeholní a jiné církevní instituce nezávisle na státních orgánech (čl. 16 odst. 2 Listiny). Dle názoru Ústavního soudu zákon nesprávně mluví o evidenci církevních právnických osob, přičemž fakticky jde o registraci. Autoři odlišného stanoviska vytýkají, že většinové votum zcela opomnělo důvod pro zrušení dotčených ustanovení daleko významnější. Ustanovení § 6 odst. 2 zákona vymezuje účely, k jejichž dosahování jsou církve a náboženské společnosti oprávněny zakládat právnické osoby, přičemž se tyto účely omezují jen na „organizaci, vyznávání a šíření náboženské víry“ a je tak zcela opomenuta činnost charitativní, kulturní, sociální péče a další oblasti, ve kterých jsou církve a náboženské společnosti ze své povahy činné. Takové vymezení účelu je v rozporu s čl. 16 odst. 2 Listiny.

Autoři odlišného stanoviska rovněž kritizují argumentaci Ústavního soudu v otázce zrušení ustanovení § 28 odst. 5 zákona, jež se týká možnosti zrušit evidenci církevní právnické osoby, pokud registrovaná církev a náboženská společnost ve stanovené lhůtě nepředloží údaje o církevní právnické osobě. Soudci Holländer a Malenovský spatřují důvod pro zrušení tohoto ustanovení v nepřiměřeně krátké lhůtě pro splnění požadavků daného zákona a rovněž v nepřiměřené sankci, jež neodpovídá závažnosti protiprávního jednání. Tato nepřiměřeně krátká lhůta se jeví problematickou zejména pro církve s velkým počtem církevních právnických osob. Nepřiměřenost lhůty a sankce je dle názoru soudců důvodem rozporu ustanovení § 28 odst. 5 zákona s čl. 16 odst. 2 Listiny.

3.2 Nález sp. zn. I. ÚS 146/03

Přestože Ústavní soud podal nálezem sp. zn. Pl. ÚS 6/02 závazný výklad zákona o církvích a náboženských společnostech,¹⁶⁰ ukázalo se, že zejména výklad ustanovení týkající se evidence církevních právnických osob a vymezení účelu jejich činnosti se v praxi jeví velmi problematickým. Ústavní soud se tak v nálezu sp. zn. I. ÚS 146/03 ze dne 18.června 2003¹⁶¹ zabýval postupem Ministerstva kultury při evidenci církevních právnických osob.

Oblastní charita Lipník nad Bečvou společně s Mons. Janem Graubnerem, arcibiskupem olomouckým, se ústavní stížností bránili proti dopisu Ministerstva kultury, kterým Ministerstvo odmítlo evidovat Oblastní charitu Lipník nad Bečvou jakožto církevní právnickou osobu. Stěžovatelé se domáhali toho, aby Ústavní soud jednak zakázal Ministerstvu kultury pokračovat v porušování práv vyplývajících z čl. 15 a čl. 16 Listiny spočívajícího v neprovedení evidence Oblastní charity Lipník nad Bečvou a rovněž aby byla provedena evidence této právnické osoby. Eventuálně, pro případ, že by Ústavní soud shledal uvedený dopis jakožto rozhodnutí, navrhovali rovněž zrušení tohoto dopisu.

Návrh na evidenci Oblastní charity Lipník nad Bečvou podala Arcidiecézní charita Olomouc, k žádosti byla připojena mj. i zřizovací listina a stanovy Arcidiecézní charity Olomouc. Ze zřizovací listiny je patrné, že arcibiskup olomoucký udělil Oblastní charitě Olomouc právní subjektivitu a zřídil ji s účinností od 1.1.2003. Ze stanov Arcidiecézní charity Olomouc vyplývalo, že jedním z cílů a činností je zřizování a provozování zdravotnických zařízení. Právě z tohoto důvodu odmítlo Ministerstvo kultury provést evidenci Oblastní charity Lipník nad Bečvou s argumentem, že takový subjekt nelze evidovat dle zákona č. 3/2002 Sb. V odmítnutí evidence stěžovatelé shledávají porušení čl. 15 a čl. 16 Listiny, čl. 1 Ústavy, dále porušení čl. 2 odst. 1 Listiny a konečně i závěrů vyplývajících z nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 6/02.

Ústavní soud v odůvodnění odkázal na závěry učiněné v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 6/02. Ústavní soud tak zopakoval, že vzhledem k nenahraditelné úloze církví a

¹⁶⁰ Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech).

¹⁶¹ Nález byl publikován ve Sb. n. a u. ÚS, svazek 31, pod č. 115, str. 33.

náboženských společností v občanské společnosti by pro vznik církevních právnických osob měl platit „volnější režim“ než pro jiné právnické osoby. Ústavní soud konstatoval, že zákon č. 3/2002 Sb. poněkud neobratně užívá pojmu evidence, zatímco ve skutečnosti jde o zastřenou registraci, když ze zákona plynou konstitutivní účinky evidence. Dle ústavně konformního výkladu Ústavního soudu má evidence toliko deklaratorní povahu a je případná zejména z hlediska naplnění informační funkce a funkce ochrany práv a svobod třetích osob.

Ústavní soud konfrontoval postup Ministerstva kultury s právním názorem vysloveným v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 6/02, přičemž shledal, že Ministerstvo postupovalo v rozporu se závěry učiněnými v tomto nálezu. Ústavní soud shledal, že provozování zdravotnických zařízení je v souladu s posláním církví a náboženských společností a stát jim v těchto aktivitách nesmí bránit. Odepření evidence ze strany Ministerstva tak představuje zásah do práv zaručených v čl. 15 a čl. 16 Listiny. Z tohoto důvodu Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl a zakázal Ministerstvu kultury pokračovat v porušování práv a svobod stěžovatelů plynoucích z čl. 15 a čl. 16 Listiny spočívajícím v neprovedení evidence.

3.3 Nález sp. zn. Pl. ÚS 2/06

Na výše uvedené nálezy Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 6/02 a sp. zn. I. ÚS 146/03 obsahově navazuje i nález sp. zn. Pl. ÚS 2/06.¹⁶² Všechny tři uvedené nálezy se zabývají především vztahem státu a církví, rozsahem církevní autonomie a problematikou evidence církevních právnických osob. Zatímco první dva nálezy se vzájemně doplňují, posledně uvedený nález představuje v jistém ohledu odklon od právního názoru v nich vyjádřeného.

Předmětem rozhodování Ústavního soudu ve věci sp. zn. Pl. ÚS 2/06 byla novelizace zákona o církvích a náboženských společnostech¹⁶³ zákonem č. 495/2005 Sb.¹⁶⁴ Tato novela¹⁶⁵ byla záhy po jejím přijetí napadena skupinou

¹⁶² Nález Ústavního soudu sp. zn. 2/06 ze dne 30. října 2007, publikován ve Sbírce zákonů pod č. 10/2008 Sb.

¹⁶³ Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech).

¹⁶⁴ Zákon č. 495/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a

senátorů ústavní žalobou,¹⁶⁶ přičemž navrhovatelé namítali zejména to, že novela obchází zásady vyslovené Ústavním soudem v jeho dřívějším nálezu sp. zn. Pl. ÚS 6/02 ze dne 27. listopadu 2002.

Nález sp. zn. Pl. ÚS 2/06 lze označit za poněkud kontroverzní právě v tom smyslu, že z argumentace Ústavního soudu lze vyčíst odklon od ustálené judikatury. Ústavní soud sám však toto tvrzení vyvrací, když výslovně uvádí, že se neodchyluje od právních názorů, jež vyjádřil v nálezu ve věci sp. zn. Pl. ÚS 6/02. Pokud by skutečně šlo o překonání konzistentního právního názoru, musel by být nález v souladu s ustanovením § 13 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, přijat hlasy devíti soudců, což se však nestalo. K nálezu sp. zn. Pl. ÚS 2/06 připojilo své odlišné stanovisko sedm z patnácti soudců, přičemž přehlasování soudci vesměs shodně namítali, že se jedná o odklon od ustálené judikatury Ústavního soudu.

Navrhovatelé se domáhali zrušení celého zákona č. 495/2005 Sb., eventuálně na zrušení jeho vybraných ustanovení. Ústavní soud však oba návrhy zamítl. Soud označil za obsahové těžiště věci spor o rozsah autonomie církví a náboženských společností. Ústavní soud uvedl, že se oproti původnímu hodnocení (v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 6/02) kontextuálně posouvá i dříve vyjádřená argumentace pojmy „registrace“ a „evidence“, jež nemusí již stát v ostré kontrapozici. Spíše než spor o evidenci a registraci pak materiálně jde o posouzení, jaké podmínky zákon pro vznik evidované právnické osoby klade.

Dále se Ústavní soud zabýval otázkou možného omezení účelu evidovaných právnických osob v režimu zákona č. 3/2002 Sb., respektive zda je ústavně konformní vyřadit některé subjekty – vzhledem k předmětu jejich činnosti – z režimu tohoto

náboženských společnostech), ve znění nálezu Ústavního soudu vyhlášeného pod č. 4/2003 Sb. a zákona č. 562/2004 Sb.

¹⁶⁵ Novela církevního zákona změnila legální označení právní formy právnických osob na „evidované právnické osoby“. Dále zavedla v podstatě dva druhy evidovaných právnických osob, a to „orgány registrované církve a náboženské společnosti, řeholní a jiné instituce osob hlásících se k církvi a náboženské společnosti založené za účelem vyznávání náboženské víry“ (§ 15a odst. 1 písm. a) zákona č. 3/2002 Sb.) na straně jedné a „účelová zařízení pro poskytování charitativních služeb“ na straně druhé (§ 15a odst. 1 písm. b) zákona č. 3/2002 Sb.). Novela rovněž podmínila vznik evidovaných právnických osob jejich konstitutivním zápisem do příslušného rejstříku.

¹⁶⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 30. října 2007, sp. zn. Pl. ÚS 2/06, publikovaný pod č. 10/2008 Sb.

předpisu.¹⁶⁷ Ústavní soud konstatoval, že současná úprava nebrání tradičnímu spojení organizace, vyznávání a šíření náboženské víry s působením kulturním, charitativním a sociálním v režimu právnických osob evidovaných dle zákona č. 3/2002 Sb., včetně možnosti podnikání, jakožto vedlejší činnosti. Dle většinového názoru Ústavního soudu tak novela v tomto ohledu odpovídá požadavkům nálezu Pl. ÚS 6/02.

Ústavní soud v odůvodnění nálezu přistoupil k poměrování v kolizi stojících ústavních hodnot, kterými jsou na jedné straně ochrana autonomie církví a náboženských společností a na straně druhé ochrana práv a svobod třetích osob a právní jistoty. Ústavní soud připomněl, že oproti názorům vyjádřeným v nálezu Pl. ÚS 6/02 jde nyní o evidenci subjektů podstatně širšího předmětového vymezení, s významně širším „veřejným“ záběrem, včetně prvků „podnikatelského“ působení (§ 15a odst. 4 zákona). Ústavní soud uvedl, že uplatnění registračních prvků nemusí být napříště ani ústavněprávně neudržitelné, jestliže je vyváжено ochranou jiných ústavně relevantních hodnot.

3.2.1 Odlišná stanoviska k nálezu Pl. ÚS 2/06

K nálezu Pl. ÚS 2/06 připojilo své odlišné stanovisko celkem sedm soudců, přičemž na sebe vzájemně odkazovali. Názorově se autoři odlišných stanovisek shodují v tom, že uvedený nález představuje odklon od ustálené judikatury (zejména právního názoru vyjádřeného v nálezu Pl. ÚS 6/02) a jako takový měl být přijat devíti soudci Ústavního soudu.¹⁶⁸

Soudkyně Dagmar Lastovecká ve svém odlišném stanovisku dále uvedla, že novelizace církevního zákona provedená zákonem č. 495/2005 Sb. respektuje závěry vyjádřené v dříve přijatém nálezu Pl. ÚS 6/02 jen zdánlivě. V podstatě k žádným změnám nedošlo, neboť proces a obsah evidence (se všemi vytýkanými znaky registrace) zůstal zachován a dopadá pouze na širší okruh církví zřizovaných

¹⁶⁷ Zákon liší mezi právnickými osobami „evidovanými podle tohoto zákona“ (zákona č. 3/2002 Sb.) a „ostatními právnickými osobami“, jejichž právní vznik je podmíněn „registrací nebo zápisem“ dle „zvláštních právních předpisů“ (uvedený pojem normativně užitý v ustanovení § 15a odst. 2 zákona tím odkazuje na úpravu obsaženou v jiném právním předpisu než v zákoně č. 3/2002 Sb.).

¹⁶⁸ § 13 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu.

právnických osob. Soudkyně Lastovecká uvedla, že vyslovení ústavní konformity citované novely je v rozporu se závěrem Ústavního soudu v nálezu Pl. ÚS 6/02.

Soudkyně Eliška Wagnerová ve svém odlišném stanovisku konstatovala, že napadená právní úprava neproporcionálně omezuje právo sdružovací, které církvím garantuje čl. 20 odst. 1 Listiny. Neproporcionálnost omezení sdružovací práva dovozuje ze srovnání možností odborových organizací a organizací zaměstnavatelů ustanovovat samostatné právnické osoby, přičemž stačí, aby se tak stalo v souladu se stanovami a vznik takové právnické osoby je vázán pouze na evidenci Ministerstvem vnitra. Oproti tomu vznik církevních právnických osob je podmíněn předložením vyžadovaných podkladů, což odpovídá registračnímu principu. Takové rozlišování není důvodné.

Soudkyně Ivana Janů se ve svém odlišném stanovisku neztotožnila s názory Ústavního soudu zejména v otázce rozsahu činnosti církví a náboženských společností spadajících pod čl. 16 Listiny a rovněž v otázce režimu „evidence“ církevních právnických osob. Autorka odlišného stanoviska rovněž poukázala na názor Ústavního soudu vyjádřený již v nálezu Pl. ÚS 6/02, podle kterého je činnost církví ve společnosti daleko širší než zákonem vymezený výčet činností. Podle jejího názoru by si stát neměl přisvojovat registrační pravomoc („registrační rysy“) ve vztahu k (některým) církevním právnickým osobám. Rovněž se neztotožňuje s odůvodněním nálezu, podle kterého pouhá evidence církevních právnických osob nezaručuje „ochranu práv a svobod třetích osob a právní jistotu“.

3.4 Nález sp. zn. II. ÚS 227/97

Zatímco výše uvedené nálezy se vztahují především k postavení církví a náboženských společností, k vztahu státu a církví a také k rozsahu církevní autonomie, v judikatuře Ústavního soudu lze nalézt i rozhodnutí týkající se ochrany náboženské svobody jednotlivce. Případy týkající se práva odepřít vojenskou službu z důvodu náboženského vyznání byly zmíněny již v části druhé, stejně tak jako meze náboženské svobody rodičů ve vztahu k dětem. Dále bude analyzováno usnesení Ústavního soudu, ve kterém se Ústavní soud zabýval otázkou, zda je Česká republika jako veřejná moc povinna poskytnout speciální stravu, jejíž požívání je součástí výkonu náboženství,

jestliže se vyznavač takové víry nachází ve věznici, tedy v moci státu, a je omezen na osobní svobodě.¹⁶⁹

Stěžovatel, cizinec židovského vyznání, se v době podání ústavní stížnosti nacházel ve Vazební věznici Pankrác. Podle jeho tvrzení zde byl nucen přijímat potravu, která odporovala jeho židovské víře a byl tak vystaven strádání, potažmo i riziku smrti z vyhladovění. V tomto jednání stěžovatel spatřoval porušení čl. 6 odst. 1 a 2, čl. 7 odst. 2 a konečně i čl. 16 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Stěžovatel namítal, že věznice mu nezajistila košer stravu, navíc mu bylo bráněno v obstarávání doplňkové stravy. Stěžovatel se za takové situace prý dokonce pokusil o sebevraždu.

Ústavní soud předběžným opatřením věznici uložil, aby nepokračovala v podávání stravy, která je v rozporu s praktikami náboženské víry stěžovatele. Ačkoli předběžné opatření vyznělo ve prospěch stěžovatele, v meritu věci stěžovatel úspěšný nebyl. Ústavní soud přijal námitku správy Vazební věznice Pankrác, že není v jejích možnostech připravovat muslimskou a košer stravu, když se ve věznici nachází třetina cizinců, z nichž každý je jiného vyznání. Nicméně po jednání s konzulem USA bylo žádosti o dovoz košer stravy vyhověno.

Ústavní soud dovodil, že stěžovatelem uvedená práva nebyla porušena, ústavní stížnost je tudíž neopodstatněná. K namítanému porušení čl. 7 odst. 2 Listiny Ústavní soud konstatoval, že v daném případě nejde o mučení, neboť ve vztahu k jiným vězňům nemá nepodání takové stravy žádný účinek. Dále Ústavní soud připomněl, že ustanovení čl. 16 odst. 1 Listiny zajišťuje možnost každého projevit své náboženství bez zásahu státu. Stát však není povinen opatřovat vyznavačům nějakého náboženství pomůcky, místnosti či zařízení. Zákaz takového jednání plyne z ustanovení čl. 2 odst. 1 Listiny, neboť by bylo v rozporu s neutralitou státu. Ústavní soud uvedl, že ustanovení čl. 16 odst. 4 Listiny ani čl. 18 odst. 3 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech se na tuto situaci nevztahují.

Ústavní soud došel k závěru, že stát musí respektovat náboženskou svobodu stěžovatele a nesmí jej nutit přijímat stravu, která odporuje jeho náboženskému vyznání. Jednalo se však o předběžné opatření, jehož účelem je prozatímně upravit poměry do doby, než budou soudu známy všechny potřebné skutečnosti k rozhodnutí. Podle názoru

¹⁶⁹ Usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 227/97 ze dne 10. dubna 1998, publikované ve Sb. n. a u. ÚS, svazek 10, pod č. 30, str. 447.

Ústavního soudu má správa věznice prostor pro uvážení k výběru rozumných prostředků, které v rámci principu přiměřenosti a s ohledem na čl. 4 odst. 4 Listiny zajistí možnou míru respektování projevu náboženské svobody v případě osob ve vazbě.¹⁷⁰

Ústavní soud ústavní stížnost odmítl jako neopodstatněnou. K zásahu do projevu náboženské svobody zde nedošlo, neboť ta nevyžaduje pozitivní plnění ze strany státu.

Závěr

Cílem práce bylo zjistit, zda je ústavní a zákonná úprava náboženské svobody v České republice s ohledem na mezinárodní standardy a možný budoucí společenský vývoj vyhovující. Co se týče ústavní úpravy, lze ji shledat zcela v souladu s mezinárodněprávní úpravou. Jak dovedl i Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. Pl. ÚS 6/02, Listina základních práv a svobod poskytuje vyšší standard ochrany základních práv a svobod. Česká ústavní úprava oproti úpravě ve většině mezinárodních lidskoprávních úmluv výslovně garantuje právo odmítnout výkon vojenské služby z důvodu svědomí či náboženského vyznání, zároveň na ústavní úrovni zakotvuje i autonomii církví.

Ačkoli ústavodárce do Ústavy výslovně nepromítl konkrétní model vztahu státu a církví, z čl. 2 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, podle kterého *stát je založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na*

¹⁷⁰ V této souvislosti Ústavní soud uvedl: „[O]soby ve vazbě jsou tak podrobeny omezením, ta však nejsou bez hranic, zejména ve vztahu k jejich jiným základním právům a svobodám. Řešení bude vždy záviset na konkrétních okolnostech případu, kde bude hrát významnou roli

- konkrétní aspekt svobody projevu náboženství (zda jej může provádět sám nebo jen spolu s jinými),
- povaha náboženství (každý o své víře rozhoduje sám),
- zda náboženská pravidla nestanoví pro takové situace výjimku, před omezením osobní svobody (např. rabín) nebo se jich dotýká osoba dožaduje až ve věznici (stěžovatel zprvu běžnou stravu přijímal),
- počet takových osob ve věznici,
- možnosti státu financovat takové zvýšené nároky,
- možnosti poskytnout náhradní formu stravování,
- povaha takových potravin (v případě epidemiologicky rizikových potravin),
- nenarušení účelu omezení osobní svobody (potrava je dopravována určitému vězni, což může být zneužito k pašování zakázaných předmětů, ostatní vězni to mohou pocítovat jako svou diskriminaci),
- možnosti dopravovat stravu do věznice (čl. 15 Vnitřního řádu VV Praha-Pankrác umožňuje denní návštěvy zástupců církví) atd.“

náboženské vyznání, lze dovést konfesní neutralitu státu. Vzhledem k tomu, že církvím a náboženským společnostem je umožněno působit v záležitostech obecného prospěchu, jako je školství, zdravotnictví či sociální péče, lze o vztahu státu a církví hovořit jako o kooperačním modelu.

Na rozdíl od jiných evropských států, Česká republika neuzavřela konkordát se Svatým stolicem o úpravě vzájemných vztahů. Po stránce majetkoprávní byly vztahy mezi Českou republikou a jednotlivými církvemi a náboženskými společnostmi narovnány po přijetí zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, kterému následovalo uzavření smluv mezi Českou republikou a jednotlivými církvemi a náboženskými společnostmi. Oproti tomu v případě konkordátu by šlo o úpravu vztahů toliko s katolickou církví, zatímco obdobné smlouvy s ostatními náboženskými společnostmi se nepředpokládají. S ohledem na ideu laického státu a princip rovnosti je takový přístup nepřipustný.

Lze konstatovat, že Česká republika nadále uplatňuje vůči církvím spíše etatistický přístup. O tom svědčí i skutečnost, že relevantně mohou ve společnosti působit jen registrované církve a náboženské společnosti, kterým byla přiznána zvláštní práva podle zákona o církvích a náboženských společnostech. Podmínka registrace církve a náboženské společnosti je bezpochyby oprávněným požadavkem v zájmu veřejné bezpečnosti a ochrany práv druhých, otázkou zůstává, nakolik jsou podmínky přiznání zvláštních práv, přiměřené. Zejména požadavek nepřetržité registrace církve a náboženské společnosti nejméně 10 let¹⁷¹ se může zdát nepřiměřený, činnost církve a náboženské společnosti lze jistě spolehlivým způsobem „prověřit“ i za dobu kratší. Rovněž požadavek předložení podpisů tolika zletilých osob, kolik činí nejméně 1 promile obyvatel České republiky,¹⁷² se jeví jako zbytečná administrativní překážka, obzvláště když už taková církev a náboženská společnost jednou prošla procesem registrace a tudíž již prokázala existenci dostatečného počtu stoupenců (v případě registrace pouhých 300 osob oproti zhruba 10000 osobám v případě přiznání zvláštních práv). Stanovení takto přísných podmínek pro přiznání zvláštních práv fakticky znamená, že relevantně ve společnosti působí jen církve s velmi početnou členskou základnou a dlouhou tradicí, čímž se poněkud omezuje pluralita církví. Jinak lze

¹⁷¹ § 11 odst. 1 písm. a) zákona o církvích a náboženských společnostech.

¹⁷² § 11 odst. 4 písm. a) zákona o církvích a náboženských společnostech.

konstatovat, že církvím a náboženským společnostem je zákonnou úpravou otevřena dostatečná škála oblastí, ve kterých mohou působit.

Co se týče odrazu náboženské svobody v judikatuře, náboženská svoboda byla dosud předmětem rozhodování Ústavního soudu převážně v kontextu vztahu státu a církví, případy, kdy se Ústavní soud zabýval individuálním rozměrem náboženské svobody, jsou vzácné. Naopak z judikatury Evropského soudu pro lidská práva a z judikatury evropských soudů vyplývá, že otázka individuální náboženské svobody v současnosti nabývá na významu. Lze to připisovat zejména migraci, která s sebou přináší řadu kulturních konfliktů. V České republice se dosud objevily jen náznaky možných kulturních konfliktů, zejména v souvislosti s islámským šátkem, lze však usuzovat, že i v České republice bude tato problematika stále aktuálnější. Dosud však neexistuje zákonná úprava náboženských symbolů na veřejnosti. Lze očekávat, že stejně jako v západní Evropě, i v České republice se určité mezery v právu (zejména co se týče náboženských symbolů či určitých náboženských rituálů) překlenou spíše judikaturou nežli výslovnou zákonnou úpravou.

Použitá literatura

- BOUČKOVÁ, P., HAVELKOVÁ, B., KOLDINSKÁ, K. aj. *Antidiskriminační zákon. Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2010. ISBN 9788074003158.
- ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2008. ISBN 978-80-7179-728-9.
- HRDINA, A. I. *Náboženská svoboda v právu ČR*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. ISBN 80-86432-67-x.
- JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 3. vydání. Praha: Leges, 2013. ISBN 978-80-87576-44-1.
- KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J. aj. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-365-3.
- KŘÍŽ, J. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. 1. vydání. C.H. Beck, 2011. ISBN 978-80-7400-362-2.
- KŘÍŽ, J.; VALEŠ, V. *Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-472-8.
- MEMULKOVÁ-ŠAŠECÍ, E. *Patent zvaný toleranční*. Neratovice: VERBUM Publishing s.r.o., 2013. ISBN 978-80-903920-4-5.
- MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.). *Náboženské vyznání rodičov a nejlepší záujem dieťaťa*. Praha: Leges, 2013
- PAVLÍČEK, V. a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář*. 2. díl. *Práva a svobody*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-391-2.
- PAVLÍČEK, V. a kol. *Ústavní právo a státověda*. I. díl. *Obecná státověda*. Praha: Leges, s.r.o., 2014
- PAVLÍČEK, V. a kol. *Ústavní právo a státověda*. II. díl. *Ústavní právo České republiky*. Praha: Leges, s.r.o., 2011
- SCHEU, H. CH. *Migrace a kulturní konflikty*. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-07-0.
- SCHEU, H. CH., Kříž, J., Děkanovská, K. (eds.). *Právní postavení náboženských menšin*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2013. ISBN 8087146824.
- TRETERA, J. R. *Stát a církve v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství s.r.o., 2002. ISBN 80-7192-707-4.
- WAGNEROVÁ, E., ŠIMÍČEK, V., LANGÁŠEK, T. aj. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s. 2012. ISBN 978-80-7357-750-6.

Časopisy a sborníky:

ADAMIČOVÁ, N.; KÖNIGOVÁ, M. *Sobotka: Smlouva s Vatikánem počká*. Deník Právo, výtisk ze dne 11.5.2015.

BARŠOVÁ, A.; KUKLÍK, J.; PETRÁŠ, R. aj. *Aktuální problémy právního postavení menšin v České republice. Sborník příspěvků z odborného semináře Menšiny a právo v České republice, Praha 2010*. 1.vydání. Praha: Úřad vlády České republiky.

BOBEK, M. *Náboženské symboly ve veřejném prostoru aneb „Desatero v soudní síni nevyvěsíš, tvář svoji šátkem nezahalíš“*. Právní fórum 12/2005.

IVIČIČ, M. *K horizontálnímu působení základních práv a svobod*. Bulletin advokacie. 2007, č. 6.

PŘIBYL, S. *Vnitrocírkevní autonomie v rozhodování ústavních soudů České republiky a Slovenské republiky o služebním poměru duchovních*. Revue církevního práva, 1/05.

PŘIBYL, S. *Význam nálezu Ústavního soudu ČR č. 4/2003 Sb. pro vývoj vztahu státu a církvi v ČR*. Revue církevního práva č. 3/2004.

SCHEU, H.CH. *Evropský soud pro lidská práva a islámský šátek. Náboženská svoboda versus sekularismus*. In: *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica* 2/2009. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2010.

Internetové zdroje:

<http://www.ekumenickarada.cz/>

<http://hudoc.echr.coe.int/>

<http://www.justiz.nrw.de/>

<http://nalus.usoud.cz/>

<http://www.psp.cz/>

<http://www.zakonyprolidi.cz/>

Databáze:

Internetová databáze právních dokumentů dostupná registrovaným uživatelům na <http://beck-online.cz>

Seznam judikatury

Judikatura Ústavního soudu:

Nález Ústavního soudu ze dne 1.července 2010, sp. zn. Pl. ÚS 9/07, publikován ve Sbírce zákonů pod č. 242/2010 Sb. a ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 58, pod č. 132

Nález Ústavního soudu ze dne 29.listopadu 2002, sp.zn. Pl. ÚS 6/02, publikován ve Sbírce zákonů pod č. 4/2003 Sb. a ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 28, pod č. 46, str. 295

Nález Ústavního soudu ze dne 26.března 1997, sp. zn. I. ÚS 211/96, publikován ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 7, pod č. 34, str. 227

Usnesení Ústavního soudu ze dne 31.srpna 2000, sp.zn. III. ÚS 136/2000

Usnesení Ústavního soudu ze dne 17.ledna 2007, sp.zn. I. ÚS 611/06

Nález Ústavního soudu ze dne 1.ledna 2000, sp. zn. Pl. ÚS 18/98, publikován ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 14, pod č. 82, str. 181

Nález Ústavního soudu ze dne 11.března 2003, sp. zn. I. ÚS 671/01, publikován ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 29, pod č. 36, str. 309

Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 81/95 ze dne 18.září 1995, publikován ve Sbírce zákonů pod č. 32/1997 Sb. a ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 4, pod č. 50, str. 41

Nález Ústavního soudu ze dne 20.srpna 2004, sp.zn. III. ÚS 459/03, publikován ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 34, pod č. 117, str. 223

Nález Ústavního soudu ze dne 3.února 2011, sp. zn. III. ÚS 449 /06

Nález Ústavního soudu ze dne 18.června 2003, sp. zn. I. ÚS 146/03, publikován ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 31, pod č. 115, str. 33

Nález Ústavního soudu ze dne 30.října 2007, sp. zn. 2/06, publikován ve Sbírce zákonů pod č. 10/2008 Sb.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 10.dubna 1998, sp. zn. II. ÚS 227/97, publikované ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 10, pod č. 30, str. 447

Judikatura Nejvyššího soudu:

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30.listopadu 2004, sp. zn. 20 Cdo 1487/2003

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. září 2008, sp. zn. 21 Cdo 702/2007

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8.září 2010, sp. zn. 28 Cdo 2082/2010

Judikatura Evropského soudu pro lidská práva:

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 15.února 2001 ve věci *Dahlab proti Švýcarsku*, stížnost č. 42393/98

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 10.listopadu 2005 ve věci *Leyla Şahin proti Turecku*, stížnost č. 44774/98

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 18.března 2011 ve věci *Lautsi a ostatní proti Itálii*, stížnost č. 30814/06

Judikatura německých soudů:

Rozhodnutí Obvodního soudu v Kolíně nad Rýnem (Amtsgericht Köln) ze dne 21.září 2011, sp. zn. 528 Ds 30/11

Rozhodnutí Zemského soudu v Kolíně nad Rýnem (Landgericht Köln) ze dne 7.května 2012, sp. zn. 151 Ns 169/11

Seznam příloh

Příloha č. 1 : Církev a náboženské společnosti registrované podle zákona č. 308/1991 Sb.

Č.	Název církve / náboženské společnosti	Datum registrace, resp. recepce (1991)
1.	Apoštolská církev	1989
2.	Bratrská jednota baptistů	1951
3.	Církev adventistů sedmého dne	1951
4.	Církev bratrská	1951
5.	Církev československá husitská	1920
6.	Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů	1990
7.	Církev řeckokatolická	recepce z Rakouska - Uherska
8.	Církev římskokatolická	recepce z Rakouska - Uherska
9.	Českobratrská církev evangelická	recepce z Rakouska – Uherska
10.	Evangelická církev augsburského vyznání v České republice	recepce z Rakouska – Uherska
11.	Evangelická církev metodistická	1951
12.	Federace židovských obcí v České republice	recepce z Rakouska – Uherska
13.	Jednota bratrská	recepce z Rakouska – Uherska
14.	Křesťanské sbory	1956
15.	Luterská evangelická církev a.v. v České republice	1995
16.	Náboženská společnost českých unitářů	1930
17.	Náboženská společnost Svědkové Jehovovi	1993
18.	Novoapoštolská církev v České republice	1956
19.	Pravoslavná církev v českých zemích	recepce z Rakouska – Uherska
20.	Slezská církev evangelická augsburského vyznání	recepce z Rakouska – Uherska
21.	Starokatolická církev v České republice	recepce z Rakouska – Uherska

Příloha č. 2 : Círky a náboženské společnosti, registrované podle zákona č. 3/2002 Sb.

<i>Č.</i>	<i>Název církve / náboženské společnosti</i>	<i>Datum registrace</i>
22.	Církev Křesťanská společenství	2002
23.	Obec křesťanů v České republice	2002
24.	Mezinárodní společnost pro vědomí Krišny, Hnutí Hare Krišna	2002
25.	Česká hinduistická náboženská společnost	2002
26.	Ústředí muslimských obcí	2004
27.	Ruská pravoslavná církev, podvorje patriarchy moskevského a celé Rusi v České republice	2007
28.	Buddhismus Diamantové cesty linie Karma Kagjü	2007
29.	Višva Nirmala Dharma	2007
30.	Církev živého Boha	2007
31.	Církev Nová naděje	2009
32.	Církev Slovo života	2010
33.	Církev víry	2012
34.	Církev Svatého Řehoře Osvětitel	2013
35.	Armáda spásy	2013
36.	Církev Nový život	2013
37.	Církev Oáza	2014
38.	Společenství Josefa Zezulky	2014

Svazy církví a náboženských společností registrované podle zákona č. 3/2002 Sb.

<i>Č.</i>	<i>Název svazu církve a náboženské společnosti</i>	<i>Datum registrace</i>
1.	Vojenská duchovní služba	2005
2.	Ekumenická rada církví v České republice	2005

Příloha č. 3 : Círky a náboženské společnosti, které nebyly registrované podle zákona č. 3/2002 Sb.

<i>Č.</i>	<i>Název církve / náboženské společnosti</i>	<i>Datum nabytí právní moci rozhodnutí Ministerstva kultury</i>
1.	Ekumenická církev svatého Jana Jeruzalémského, řádu rytířů Rhodosu a Malty	2002
2.	Ukrajinská řeckokatolická církev	2004
3.	Židovské centrum Chai	2004
4.	Arménská apoštolská pravoslavná církev	2006
5.	Církev Nový Život	2010
6.	Církev husitská	2011
7.	Pivní církev	2012
8.	Církev husitská	2012
9.	Církevní združení Jednota sv. Klimenta	2013
10.	Ukrajinská pravověrná řeckokatolická církev	2014
11.	Církev husitská Jana Žižky z Trocnova	2014
12.	Křesťanská církev svobodných řeholníků	2014
13.	Česká ortodoxní církev	2014
14.	The Church of All Saints	2014

Abstrakt

Předkládaná diplomová práce „Náboženská svoboda – její ústavní a zákonná úprava a odraz v judikatuře ústavního soudu“ se věnuje ústavní a zákonné úpravě náboženské svobody v českém právním řádu, jakož i vybrané judikatuře Ústavního soudu týkající se různých aspektů náboženské svobody.

Práce je rozdělena na tři části, první část je věnována pramenům právní úpravy. Kromě ústavní a zákonné úpravy jsou zmíněny i relevantní mezinárodní lidskoprávní dokumenty. Ze zákonných pramenů je největší pozornost věnována zákonu o církvích a náboženských společnostech, který podrobněji provádí ústavní úpravu, a antidiskriminačnímu zákonu, jakožto zákonnému prameni práva ochrany před diskriminací.

Druhá část rozebírá některé formy uskutečňování náboženské svobody, konkrétně autonomii církví, právo odepřít vojenskou službu z důvodu svědomí, náboženskou svobodu ve vztahu mezi rodiči a dětmi, náboženskou svobodu v kontextu vzdělání a konečně otázku náboženských symbolů ve veřejném prostoru. Uvedené aspekty náboženské svobody jsou rozebrány z hlediska jejich ústavní a zákonné úpravy, zmíněna je i relevantní judikatura českého Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva.

Třetí část práce se zabývá vybranými nálezy Ústavního soudu. Jde o reprezentativní výběr nálezů Ústavního soudu, ze kterého lze vyčíst zejména postoj Ústavního soudu v otázce vztahu státu a církve. Posledně uvedený náleží Ústavního soudu se pak věnuje individuálnímu aspektu náboženské svobody.

V práci není záměrně blíže traktována otázka církevních restitucí, neboť jde o problematiku velmi rozsáhlou.

Cílem práce je zjistit, jakým způsobem je náboženská svoboda upravena v českém právním řádu, resp. jakým způsobem se odráží v rozhodovací praxi českého Ústavního soudu, a zda je tato úprava s ohledem na mezinárodní standardy a pravděpodobný společenský vývoj v budoucnosti dostačující.

Abstract

The Diploma thesis „Freedom of religion: constitutional and statutory regulation and reflection in the judgments of the Constitutional Court” focuses on the constitutional and statutory regulation of freedom of religion in the Czech legal order, and also on the case law of the Constitutional Court concerning various aspects of freedom of religion.

The thesis is divided into three parts, the first part is focused on the sources of statutory regulation. Besides the constitutional and statutory regulation also the relevant international conventions on human rights are mentioned. Among the statutory regulation the main attention is put on the Act on churches and religious societies, which implements the constitutional regulation, and also on the Antidiscrimination act, which constitutes the main statutory source of protection against discrimination.

The second part analyses various forms of freedom of religion, specifically the autonomy of churches, the right to refuse the military service for religious reasons, the freedom of religion in the relationship between parents and children, the freedom of religion in the context of education and at last the question of religious symbols in public space. The aspects of freedom of religion mentioned above are analysed from the view of their constitutional and statutory regulation. The relevant judgments of the Czech Constitutional Court as well as the case law of the European Court of Human Rights are also briefly introduced.

The third part contains selected judgments of the Constitutional Court. In this part the most representative judgments of the Constitutional Court are described, which demonstrate the opinion of the Constitutional Court on the question of the relationship between state and churches. The lastly presented judgment of the Constitutional Court focuses on the individual aspect of freedom of religion.

The thesis intentionally does not mention the question of the restitution of the church property as this topic is too extensive.

The aim of the thesis is to find out how the freedom of religion is regulated in the Czech legal order, respectively how the freedom of religion is reflected in the judgments of the Czech Constitutional Court, and whether this regulation is compliant with international standards and probable social evolution in the future.

Název diplomové práce v anglickém jazyce

Název diplomové práce v anglickém jazyce zní *Freedom of religion: constitutional and statutory regulation and reflection in the judgments of the Constitutional Court.*

Klíčová slova / Key words

Náboženská svoboda
Církev a náboženské společnosti

Freedom of religion
Churches and religious societies